

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

**ФОРМУВАННЯ АРТИСТИЗМУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ ПІД ЧАС ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти
другого року навчання 11-211.1 м групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Зеленська Дар`я В`ячеславівна
Керівник к.пед.н., доцентка
Владимирова А.Л.
Рецензент к.пед.н., доцентка
Кабельнікова Н.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні передумови формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи	9
1.1. Понятійний апарат дослідження.....	9
1.2. Педагогічні принципи мистецького навчання в початковій школі.....	18
1.3. Позакласна діяльність як ефективно-дієвий чинник різнобічного розкриття артистичних здібностей молодших школярів.....	25
РОЗДІЛ 2. Обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності методики формування артистизму в молодших школярів під час позакласної роботи	32
2.1. Аналіз основних форм і методів формування артистизму в молодших школярів під час позакласної роботи	32
2.2. Критерії, показники та рівні формування артистизму в учнів початкової школи в сучасній педагогічній практиці (констатувальний експеримент).....	43
2.3. Методика формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.....	58
2.4. Результати експериментальної перевірки ефективності методики формування артистизму в молодших школярів під час позакласної роботи.....	78
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	95
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності.....	95

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією з актуальних проблем, пов'язаних із естетико-музичним вихованням сьогодення є проблема формування артистизму в учнів початкової школи, тому що тільки через

спробу акторської гри можна відтворити літературний образ, запам'ятати і передати почуття, думки які відображені в музичних творах, піснях, іграх-казках, шкільних виставах.

Визначені Концепцією Нової української школи для учнів 1-х класів пріоритети реформування загальної середньої освіти знаходять своє відображення в Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), а також реалізуються у Державному стандарті початкової загальної освіти для 2-4-х класів (2011 р.).

З метою розширення освітнього середовища, в якому учні відрізняються своєю енергією, активністю та емоційністю, існують спеціально організовані виховні заходи, що проводяться у позанавчальний час і поза межами класу. Це – позакласна робота.

Позакласна робота сприяє не тільки розвитку творчих здібностей дітей, їхніх природних нахилів і задатків, а й поглиблює знання у різних сферах людської діяльності. Завдяки накопичуванню учнями досвіду різних творчих виступів, якнайкраще вирішуються педагогічні завдання щодо формування артистизму в процесі роботи над виразністю мовлення, інсценізацією пісень та літературних творів, театралізованих ігор та ігор-опер, рухів під музику тощо.

Молодші школярі, які приймають участь в освітніх заходах школи, найчастіше стають учасниками концертів, фестивалів, різних творчих колективів і подій із життя талановитих людей міста, села та ін.

На формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи великою мірою впливає спілкування із однолітками, сім'єю, засобами масової інформації, а також партнерське спілкування учнів із класним керівником і вчителями музичного мистецтва та хореографії.

Позакласна робота створює сприятливі умови для реалізації творчого потенціалу молодших школярів у різноманітних формах: художніх гуртках і студіях; виконавських колективах (хор, музичні,

танцювальні та фольклорні ансамблі, ляльковий театр та ін.); самодіяльних театрах, у формі клубів, салонів, які спрямовані на інтегрування різних мистецьких напрямів.

Аналіз наукової, педагогічної, методичної та мистецтвознавчої літератури показав, що згадування про розвиваючу функцію артистизму ми знаходимо в різних видах мистецтва й художньої творчості.

Наукові праці Рімки Бажанової, Дмитра Белухіна, Жанни Ваганової розкривають питання феномену артистизму, як індивідуально-адапційного комплексу, а педагогічного артистизму, як компоненту творчої індивідуальності.

У педагогіці та психології проблему ігрової діяльності, частиною якої виступає артистизм, розробляли Павло Блонський, Лев Виготський, Олександр Запорожець, Сергій Рубінштейн, Кіра Тарасова, Костянтин Ушинський, Данило Ельконін та ін.

У теорії артистизму в структурі театральної педагогіки вагомий вклад належить таким корифеям як: Євгеній Вахтангов, Всеволод Мейерхольд, Володимир Немирович-Данченко, Наталія Сац, Костянтин Станіславський та ін.

Питання про музично-творчий розвиток особистості представлені в дослідженнях учених минулого й сьогодення, серед них: Борис Асаф'єв, Василь Верховинець, Софія Русова, Олег Смоляк, Наталія Фоломєєва та ін.

Проблемам удосконалювання методологічних основ музичного та хореографічного виховання дітей під час позакласної роботи присвячені дослідження ведучих учених: Ольги Апраксіної, Людмили Безбородової, Оксани Гумінської, Людмили Масол, Елли Печерської, Олександра Ростовського, Аліси Тараканової, Людмили Хлебнікової, Антоніни Шевчук та ін.

Значний внесок у розробку мети, принципів та реалізацію змісту естетичного виховання з питання формування артистичності в учнів

початкової школи розробили Людмила Аристова, Алла Владимірова, Тетяна Голінська, Ірина Гриценко, Ольга Лобова, Галина Падалка, Оксана Рудницька та ін.

Уявленню про сучасний освітній рівень розробленості проблеми дослідження, а саме формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи присвячені теоретико-методичні розробки Любові Артемової, Олени Ворожейкіної, Алли Капської, Оксани Комаровської, Наталії Палій та ін.

Найчастіше артистизм розглядається як прояв акторських прийомів і навичок, необхідних для професії актора. В освітньому ж процесі початкової школи учням переважно прищеплюються виконавські вміння й навички, абстрагуючись від питань артистизму (творчої самореалізації, здатності встановлювати діалог із однолітками, залом та партнерами по сцені, колективної творчості та ін.).

У зв'язку із цим виникає проблема щодо формування артистизму в учнів початкової школи. Вона полягає в розробці, теоретичному й експериментальному обґрунтуванні шляхів розвитку артистичних задатків у молодших школярів. Відсутність цілеспрямованої педагогічної роботи з цього питання визначили тему нашого дослідження **«Формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах науково-дослідницької теми кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти ХДУ. **«Формування професійної компетенції кадрового потенціалу дошкільної та початкової освіти в системі суспільних трансформаційних процесів»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективність формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи значно зросте, якщо в творчому процесі будуть застосовані різноманітні сучасні мистецькі форми і методи, які отримають свою реалізацію на практиці.

Відповідно до предмета, мети й гіпотези дослідження визначено наступні **завдання**:

1. Науково обґрунтувати педагогічні основи: принципи, сутність і специфіку артистизму як сукупності здібностей дітей молодшого шкільного віку в позакласній роботі;
2. Визначити компоненти, показники та рівні педагогічних основ формування артистизму в учнів початкової школи у сучасній педагогічній практиці.
3. Розробити та експериментально апробувати методика формування артистизму в учнів початкової школи, довести їх ефективність.

Об'єкт дослідження – процес формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

Предмет дослідження – методика формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

Для розв'язання поставлених у магістерській роботі завдань та перевірки гіпотези було використано комплекс **методів дослідження**:

- *теоретичні*: вивчення стану проблеми у психолого-педагогічній, методичній та мистецтвознавчій літературі; теоретичний пошук (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення даних); порівняльний аналіз варіативних програм виховання молодших школярів з метою вивчення досвіду початкової освіти із питань залучення дітей молодшого шкільного віку до цінностей різних видів мистецтв;
- *емпіричні*: цілеспрямовані та систематичні спостереження за освітнім процесом в початковій школі в позаурочний час, що застосовувалися із

метою обґрунтування умов щодо формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи засобами синтезу мистецтв; констатувальний експеримент, розробка методичних рекомендацій; статистичний аналіз результатів проведеного дослідження, здійснений за допомогою кількісної обробки отриманих даних з метою доведення ефективності визначених умов.

Наукова новизна й теоретична значущість дослідження полягають у тому, що експериментально апробовано методику формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи, доведено її ефективність; ознайомлено молодших школярів із багатоаспектним змістом різноманітних групових і масових мистецьких форм.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що визначені педагогічні основи різноманітних мистецьких форм під час позакласної роботи можуть бути реалізовані в освітньому процесі початкової школи, а також використані в системі підготовки та підвищення педагогічної майстерності вчителів початкової школи, студентів, вихователів, керівників гуртків естетичного напрямку, батьками.

Апробація результатів дослідження. Апробацію одержаних результатів здійснено шляхом їх оприлюднення на засіданнях кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету, у статті «Форми та методи артистизму в молодшій школі під час позакласної роботи », що вийшла із друку в альманасі студентських наукових праць «Магістерські студії», а також участі у V Міжнародній науково-практичній конференції «Study of modern problems of civilization», Осло, Норвегія, що відбулася 19-23 жовтня 2020 року й підтверджена статтею «Позакласна діяльність як ефективно-дієвий чинник різнобічного розкриття артистичних здібностей молодших школярів».

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ АРТИСТИЗМУ
В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС
ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

1.1. Понятійний апарат дослідження

Артистизм в естетиці, мистецтвознавстві й педагогіці розглядається як особлива властивість і якість особистості, яка ввібрала в себе сукупність спеціальних здібностей, умінь і навичок, що проявляються у новому образі і забезпечують високий рівень майстерності в мистецтві.

Формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи стимулює пошук засобів, що забезпечить розвиток значимих задатків дитини.

Предметом аналізу стають поняття «артист» і «артистизм» в позакласній роботі, їхні різноманітні естетичні прояви: від гри – до імпровізації, від переваги та інтересу – до досвіду, від виконавства – до творчості.

Артист – (фр. *artiste* від латин. *ars (artis)* – мистецтво). 1. Виконавець ролей у драматичних чи музичних спектаклях, фільмах. 2. Учасник естрадних або циркових вистав. 3. Особа, яка досягла найвищої майстерності у своїй галузі [63, с. 62].

Артист – той, хто публічно виконує твори мистецтва (актор, музикант, співак та ін.) [91, с. 32].

«Артист», у визначенні Юрія Юцевича, – це митець, особа, «яка професійно займається мистецтвом. Музикант – виконавець (співак, інструменталіст, диригент, хормейстер та ін.), який виступає на оперній сцені або концертній естраді. В широкому розумінні – діяч мистецтв, поет, композитор, художник, письменник, людина творчої вдачі [108, с. 16].

Проявом творчого потенціалу людини виступає артистизм. Це мистецтво перевтілювання, коли того вимагає ситуація (особисте життя, робота, сцена, бізнес, та ін.), вміння стати іншим, коли цього вимагають обставини.

Ще в часи Середньовіччя при єпископських кафедрах в середній школі практикувалося вивчення семи «вільних мистецтв» (лат. *septim artes liberalis*), а саме: граматики, риторика, логіка, арифметика, геометрія астрономія й музика.

Мілена Харлашко у своєму дослідженні наголошує: «Вивчення «вільних мистецтв» було перенесено у вищу школу, в якій дані дисципліни становили зміст викладання на молодшому («артистичному») факультеті, і були спрямовані не тільки на оволодіння конкретними знаннями в області семи наук, але й виховання особистості, що володіє артистичними вміннями й навичками. При цьому артистизму, як непорушному атрибуту творчого самовираження людини приділялася серйозна увага в процесі історичного розвитку мистецтв і пов'язаних із ним педагогікою» [103].

Сутність артистизму полягає в здатності глибокого психологічного проникнення в музичний або літературний образ та вмінні своїм виконанням. впливати на глядача.

Артистизм – це прояв творчого потенціалу людину. Прояв артистизму допомагає в повсякденному житті, у роботі, у бізнесі, в особистому житті. Це мистецтво перевтілюватися, коли того вимагає ситуація, вміння надягти маску й відповідати обраній ролі, вміння перевтілюватися, як зовні, так і внутрішньо, не змінюючи самому собі.

За тлумаченням Сергія Ожегова, «артистизм» – це висока майстерність в мистецтві, віртуозність у роботі, і не тільки непорушний атрибут художньої діяльності, але й критерій компетентності та волі людини [67, с. 28].

Поняття «артистизм» визначається як одна із особливостей психічних властивостей особистості, але вона не завжди може відповідати її загальним психічним якостям. Більшість дітей не бояться публічного виступу саме тому, що не усвідомлюють його суспільної значимості, але хвилювання під час публічного виступу привносить

гостроту сприйняття й відчуття. Таке хвилювання характеризується як продуктивне.

Артистизм – це своєрідний захисний механізм в умовах, коли не можна показати щирі почуття й настрої [6].

За визначенням Тетяни Єфремової, артистизм – це:

- 1) Художня обдарованість, що видаються творчі здатності. Висока творча майстерність, віртуозність у будь-якій справі.
- 2) Особлива добірність манер, граціозність рухів [92].

Костянтин Станіславський, щодо специфіки акторської професійної майстерності, основну увагу приділяв специфічним якостям актора, а саме чарівності, впливу на аудиторію, заразливості й притягання актора. Актор не себе повинен любити в образі, а образ у собі, і виходячи на сцену не демонструвати себе, а свій образ. Виконавець повинен виглядати на сцені чарівно, поводитися невимушено й цілісно [82].

Всеволод Мейерхольд вважав, що артистичний вплив – це здатність до збудливості, здатність впливати й збуджувати зал [55].

Артистизм, як вроджена якість, супроводжує людину в повсякденному житті, а також і в професійній діяльності. Проявом артистизму є вміння проявляти або стримувати свої емоції за допомогою міміки, мовної інтонації та жестів.

Це сплав натхнення, фантазії, гумору й того дитячого відношення до життя, при якому все наше життя – гра, причому гра не на гроші, а «на інтерес» і «на задоволення». Артистизм припускає, по-перше, вміння перевтілюватися в інших людей, а, по-друге – бажання це робити [7].

Ми поділяємо погляди Павла Болонського про те, що «робота в новій школі полягає у поступовому оволодінні дитиною методами пізнання конкретного життя і перетворенні його... Учитель – це

керівник: він керує власними дослідженнями дітей, він супутник їхніх мандрівок у людське життя» [14, с. 64].

Артистичний учитель формує в учнів ключові художньо-естетичні компетентності, забезпечує умови для художньо-творчої самореалізації і духовно-естетичного самовдосконалення. На перший план виступає педагогічна культура – як «інтегративна сукупність фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань і умінь, необхідних для успішної навчальної та виховної роботи [38, с. 641].

У структурі педагогічного артистизму ми виділили наступні характеристики:

- загальнолюдські (фізичний розвиток, інтелектуальний розвиток, мовленнєвий розвиток);
- професійні (професійна компетентність, тактовність, любов до дітей);
- моральні (духовність, емоційність, гра уяви, чесність).

Найвищим рівнем педагогічної діяльності виступає педагогічна майстерність – вияв творчої активності особистості вчителя. «Світ дитини, – як констатує Павло Блонський, – безпосередня дійсність, що сприймається нею... Навчати дитину – це означає не давати їй нашої істини, але розвивати її власну істину до нашої, іншими словами, не нав'язувати їй нашого світу, створеного нашою думкою, але допомагати їй опрацювати думкою чуттєвий світ, який вона безпосередньо сприймає. У педагогіці це має певну назву – генетичний метод. Дитина наче повторює історію, генезис науки. Весь час дитина привчається до того, щоб думкою перевірити дані власного сприйняття, іншими словами, відкривати або створювати світ так, як будувала його наука. Наші уроки – ряд відкриттів, що робить дитина, і це те єдине, що дійсно спроможне зробити нашу істину живою, пережитою і усвідомленою для дитини істиною» [14, с. 65 – 66].

Формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи – одне із важливих завдань сучасної педагогіки. Феноменом виступає «педагогічний артистизм», що функціонує на всіх стадіях процесу освітньої діяльності. Завдяки прояву педагогічної артистичної майстерності, вчитель швидше знаходить контакт із учнями, одержує їхню довіру й впевнено діє, з огляду на ті чи інші обставини.

Педагогічна майстерність – це вид педагогічного досвіду, вміння вдосконалювати педагогічний процес, знаходити нестандартні рішення, використовувати досягнення педагогічної науки і практики.

Як зазначається в дослідженнях багатьох сучасних науковців, у структуру особистісного досвіду реципієнта входить життєвий, загально-естетичний, художній. Пізнавальний та практичний досвід стає складовою більш широкого емоційно забарвленого особистісного досвіду, завдяки якому людина залучається до глибинно-смиислового осягнення світу замість одержання формальних предметних знань про нього. Він включає в себе вікові, характерологічні, індивідуально-специфічні особливості людини, індивідуальний, духовно-смисловий життєвий і професійний досвід особистості [54, с. 28].

Педагогічний талант – це не лише загальна обдарованість, душевна щедрість, повна самовіддача, захопленість і широка ерудиція, але й обов'язково неординарні вчинки, переступ звичних для школи канонів, творчість, яка служить справі [53, с. 31].

Отже, «артист» – це майстер своєї справи, віртуоз, професіонал, а «артистизм» – це діяльність вищого рівня, досконалість в роботі.

Художньо-естетичне вдосконалення педагогів-музикантів є одним із домінуючих у становленні музично-педагогічної майстерності. Звернення до мистецтва збагачує інструментарій впливу на дитину, передаючи соціально-культурний досвід крізь призму мистецьких засобів. Мистецтво, як істотний компонент культури, є єдиним видом

діяльності, що створює цілісну картину світу в єдності думки і почуття. Мистецтво пропонує доступ до знань, розуміння змісту і понять, недосяжних у інших навчальних планах. Наприклад, музичне мистецтво розвиває художнє мислення і невербальну частину інтелекту [76, с. 48].

Павло Блонський доводить, що учитель повинен так будувати процес навчання, щоб він був ланцюгом відкриттів для учня, щоб учень зрозумів походження тих чи інших положень, принципів, законів, а не просто завчив їх. Аналізуючи розвиток пізнавальних здібностей, вчений закономірно порушив питання про сам предмет пізнання. Таким предметом пізнання він вважав життя, що оточує учня, і завдання школи справедливо вбачав у тому, щоб навчити учня жити. Піддавши різкій критиці схоластику і формалізм шкільної освіти, він вказав на необхідність залучення учнів до активної участі в суспільно-трудоному житті, сформулював тезу «методи пізнання і праці – основний зміст шкільної освіти», оскільки «людина – істота суспільна; діяльність людини – діяльність суспільна, то саме до цієї діяльності ми повинні підготувати учня» [65, с. 283].

Формування особистості відбувається головним чином у взаєминах з однолітками, товаришами по навчанню і дорослими, що оточують її. Причому підкреслюється першорядна роль відносин учнів у групі чи колективі, в якому вони постійно займаються різною освітньою діяльністю. Успіх у формуванні рис характеру в молодших школярів залежить від багатьох умов, серед яких провідне місце належить єдності вимог школи і родини, позитивному прикладу дорослих, розумному застосуванню ними заохочень і покарань [73, с. 316].

Діяльність по вихованню й розвитку особистості здійснюється різними шляхами. Важлива роль належить такому виду освітньої роботи, як позакласна робота. Основою позакласної роботи виступає самостійна й добровільна участь школярів, враховуються вікові особливості дітей, їхній розумовий і фізичний розвиток.

Позакласна освітня робота – це організація вчителем різних видів діяльності, що забезпечує необхідні умови для соціалізації особистості в позаурочний час.

Семен Гончаренко визначає позакласну роботу в школі як складову частину освітньої роботи, як одну з форм організації дозвілля учнів. Ця робота «організовується і проводиться в позаурочний час органами дитячого самоврядування за активною допомогою і при тактовному керівництві з боку педагогічного колективу, особливо класних керівників, організаторів позакласної і позашкільної освіти» та тісно пов'язана з навчально-виховною роботою, що проводиться на уроках [31, с. 263].

Ми поділяємо думку з тим, що позакласна робота є складовою частиною освітньої роботи. «Організовані і цілеспрямовані заняття групою чи всім педагогічним колективом з групою чи усіма учнями, які провадяться в позаурочний час для розширення знань умінь і навичок, розвитку самостійності індивідуальних здібностей і схильностей учнів, а також задоволення їх інтересів і забезпечення розумного відпочинку» [38, с. 684].

На сучасному етапі розвиток музичної культури школярів все більше залежить від рівня естетичного виховання. Недооцінка ролі музичної культури у формуванні особистості породжує дисгармонію у формуванні духовного світу дитини, негативно позначається на розвитку її емоційної сфери.

Важливо зазначити, що особливістю позакласної музичної роботи є те, що учні завдяки активному залученню в музично-ігрову діяльність ведуть «діалог» не тільки із композиторами, поетами, артистами, «героями» музичних творів, класним керівником, учителями музичного мистецтва та хореографії, але й осягають етико-естетичні цінності музичного мистецтва: мудрість, справедливість, терпимість,

наполегливість, стриманість, ніжність та ін., які відбиті в музичних, поетичних, танцювальних і театралізованих творах.

Позакласна робота, що спрямована на формування артистизму в учнів початкової школи, надає можливості вчителям:

- аналізувати й узагальнювати результати власної музично-педагогічної діяльності;
- збагачувати досвід практичної діяльності учнів засобами музичного, візуального, хореографічного та театрального мистецтв.

Важливою умовою ефективного розвитку культури в учнів початкової школи, формування артистизму в процесі позакласної роботи сполучаються декілька ліній:

- уроки художньо-естетичного циклу, як основна форма формування артистизму молодших школярів під час позакласної роботи;
- традиції школи, музичні, хореографічні, театральні-ігрові форми позакласної роботи тощо;
- переваги, схильності, досвід діяльності вчителів художньо-естетичного циклу.

Учені підкреслюють, що особистісна культура дитини становить синтез індивідуальних якостей, які проявляються у сприйнятті та усвідомленні культурних цінностей і спрямованні на творчу взаємодію із навколишнім середовищем та іншими людьми.

Ми поділяємо думку Антоніни Шевчук у тому, що особистісна культура дитини характеризується ступенем усвідомлення культурних цінностей та відповідною поведінкою і виявляється:

- у ставленні до культурних цінностей – дитина емоційно переживає, виявляє інтереси, смаки до красивих предметів, мистецьких творів, цінує їх;
- у мисленні – дитина аналізує, порівнює красиве і некрасиве, проводить аналогію між природними і культурними явищами тощо;

- у духовно-практичній і продуктивній діяльності – дитина сприймає культуру, виявляє почуття, здібності; діє згідно з правилами і проявляє творчість;
- у мистецькій або художній активності – ініціює зміни, втілює їх, докладає домірні зусилля для реалізації власного задуму тощо [107, с. 5 – 6].

Проблемі професійної культури вчителя присвячено багато наукових праць, зокрема, відомий класик вітчизняної педагогіки Василь Сухомлинський, серед важливих рис педагога відзначає гуманне ставлення до вихованців, любов до дітей, а також вміння розрізняти психічний стан дитини. На його думку, сутністю культури педагогічного процесу, є наукове передбачення, прогнозування педагогічних впливів та розвиток мистецтва, музики: «Культура виховного процесу в школі багато в чому визначається тим, наскільки насичене шкільне життя духом музики. Як гімнастика випрямляє тіло, так і музика випрямлює душу людини» [84, с. 170].

Він підкреслював: «Якщо в ранньому дитинстві донести до серця красу музичного твору, якщо в звуках дитина відчує багатогранні відтінки людських почуттів, вона підніметься на таку сходинку культури, яка не може бути досягнута ніякими іншими засобами».

Класний керівник та вчителі художньо-естетичного циклу, під час позакласної діяльності розвивають і доповнюють у молодших школярів раніш здобуті знання, вдосконалюють їх. Учні зацікавлюють і заохочують до різнобічного творчого самовиявлення, створюють оригінальні особистісні стосунки для продуктивної творчої діяльності, формують навички щодо самостійного вибору та використання форм і засобів діяльності.

Науковцями визначено, що одна з особливостей позакласної діяльності як педагогічного процесу полягає в тому, що вона не введена

у рамки оцінювання. Для учнів початкової школи важливим виступає свобода дії.

Позакласна діяльність у закладах загальної середньої освіти – це ефективно-дієвий чинник різнобічного розкриття здібностей молодших школярів та вирішення різноманітних освітніх проблем, формування та розширення системи виховання творчо обдарованої особистості та громадянсько-свідомого покоління. Необхідно наголосити на тому, що позакласні заходи впливають і на свідоме вдосконалення, і самовизначення дітей.

Дана діяльність також надає можливість зменшити інтелектуальні перевантаження дітей, гармонійно поглибити навчально-виховний процес [32, с. 52 – 57].

Таким чином, позакласна робота – це один із чинників формування у дітей артистизму, почуття власної винятковості та самоповаги, пошуково-творчої атмосфери. Під час позакласної роботи учні початкової школи мають можливість розвинути отримані знання в різних видах мистецтва, а в процесі ігрової діяльності перетворити їх у соціально-особистісний досвід.

1.2. Педагогічні принципи мистецького навчання в початковій школі

Вчителі початкової школи, музичного мистецтва та хореографії сприяють естетичному вихованню молодших школярів в процесі *практичного* творчого спілкування, розвивають у них елементарні навички у сольному, ансамблевому та хоровому співі, танцювально-рухової та театральної-ігрової діяльності, елементарному музикуванні та імпровізації. Ефективність такої освітньої роботи значною мірою залежить від особистості вчителя, його інтелекту, психічної та духовної організації, рівня його професійної підготовки.

Олександр Киричук підкреслює, що «загальнолюдські та культурно-національні цінності особи, її духовне ядро формуються в основному під впливом п'яти зовнішніх факторів (суб'єктів виховного впливу):

- 1) сім'ї;
- 2) школи (в особі вчителя, вихователя);
- 3) масових комунікацій;
- 4) первинного контактного колективу (групи, класу, об'єднання);
- 5) референтних (неформальних) груп» [43].

Зміст і завдання позакласної освітньої роботи в початковій школі – це формування і розвиток особистості, забезпечення її існування в сучасному суспільстві.

Опанування учнями художньо-естетичного циклу в початковій школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів.

Прийняття Концепції «Нова українська школа», оновлення змісту мистецької освіти відповідно до Державного стандарту початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87), базової загальної середньої освіти, типових освітніх програм та типових навчальних планів сприяють реалізації в художньо-естетичній освіті компетентісно-діяльнісного підходу – інноваційного напрямку, що дає змогу вчителю *не просто навчати за новими програмами, а й виховувати по-новому, розуміючи, приймаючи та творчо застосовуючи нові принципи освіти нового покоління, формуючи в учнів ключові, предметні та метапредметні компетентності* [62].

Спираючись на твердження науковців визначено, що система позакласної освітньої роботи має свої особливості:

- 1) зміст позакласної роботи не регламентується державною програмою, тому при визначенні завдань для роботи з учнями вчитель виходить із загального рівня знань і вмінь учнів, що надає можливість максимально

повно опиратися на ініціативу самих дітей, вибору змісту, форм, засобів і методів ведення виховної роботи;

2) залежно від форми позакласної роботи тривалість освітньої роботи становить від п'яти хвилин і до цілої години;

3) кількість учасників позакласних занять може бути різним: від одного учня, групи дітей (склад групи може мінятися), до цілого класу або учнів різних класів;

4) відсутність контролю за результатами позакласної роботи дозволяє створювати більш природну обстановку, що сприяє неформальності спілкування, розвитку самостійної творчості дітей;

5) позакласна освітня робота характеризується різноманіттям форм і видів, які є цікавими для учнів за своїм змістом;

6) залучення батьків відкриває широке коло можливостей для поповнення соціального досвіду учнів початкової школи.

Вчені зазначають, що специфіка формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи проявляється на рівні:

- позитивного і доброзичливого відношення до одноліток та інших людей;
- виховання почуття власної значимості, потреби в похвальному відгуках, відповідно до індивідуальності дитини;
- розвитку пізнавального інтересу;
- навичок співробітництва й колективної взаємодії;
- виховання емоційного, морального, вольового компонентів світогляду дітей.

За нашими спостереженнями, в процесі позакласної роботи в учнів поглиблюються і закріплюються знання, набуті в процесі навчання на уроках естетичного напрямку. Застосування цих знань на практиці формують у дітей мистецький світогляд, розвивають індивідуальні творчі задатки та здібності.

Основою творчого розвитку, духовної культури особистості виступає мистецька та музична освіта, яка заснована на новітніх педагогічних технологіях. Реалізація педагогічних технологій чітко визначається формуванням компетенції вчителя (ключова, комунікативна, предметна, загальнокультурна).

Принципи мистецького навчання – це основні положення, що визначають сутність, зміст, провідні вимоги до взаємодії учителя і учнів, виконання яких передбачає досягнення результативності процесу оволодіння учнями мистецтвом [69, с. 148].

Галина Падалка констатує: «Принципи мистецького навчання мають нормативно-об'єктивну основу, разом з тим вони зумовлені рівнем розвитку педагогічної науки, психології, мистецтвознавства, особливостями соціального і розвитку культури в певний історичний період» [69, с. 149].

З-поміж найголовніших принципів, педагог визначає наступні принципи навчання мистецтва:

- принцип *цілісності*, в процесі якого «має відбуватися взаємодія класних і позакласних, аудиторних і позааудиторних занять, відбір тих чи інших форм художньо-виховної роботи» [69, с. 149];
- принцип *культуровідповідності*, як міри освоєння особистістю художньої культури суспільства;
- принцип *естетичної спрямованості*, метою якого виступає «формування у учнів естетичного ставлення до життя, здатності до адекватної оцінки прекрасного у творах мистецтва і дійсності, формування високих естетичних ідеалів»;
- принцип *індивідуалізації* означає «піклування про виявлення і збереження в учнів індивідуальної емоційно-оцінної реакції, смакових переваг в галузі мистецтва, розвиток здатності до вибору і застосування унікальних, неповторних саме для цієї особистості засобів мистецької творчості»;

- принцип *рефлексивності* – осмислення і переживання особистістю досвіду власної діяльності, усвідомлення себе в контексті соціального життя, власних психічних станів і процесів у зіставленні із переживаннями, відтвореними в художньому образі [69, с. 151 – 158].

Основними принципами музично-естетичної освіти є цілісність, систематичність, безперервність, тематична побудова програм, компетентнісно-діяльнісний підхід.

Принципи виховання є результатом синтезу теоретичної та практичної діяльності:

- принцип *гуманізації та демократизації* сучасного виховного процесу в позакласній роботі забезпечується тим, що учні самі вибирають ту форму занять, що їх цікавить; вчитель центрує увагу на дитині як вищій цінності, враховує її вікові та індивідуальні особливості й можливості, не форсує її розвиток;

- принцип *національної спрямованості* передбачає формування моральної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу і відповідає актуальним завданням розвитку країни, культури та мистецтва;

- принцип *культуровідповідальності* спрямований на діалог дитини і педагога, спільними зусиллями вони перетворюють зміст історичного морально-етичного досвіду людства на систему відкритих проблем.

- принцип *цілісності* спрямовується на формування в учнів цілісної картини світу та передбачає наступність у реалізації напрямів та етапів виховної роботи на всіх освітніх рівнях, охоплює всі сфери життєдіяльності;

ініціативи й самодіяльності вимагає, щоб у ході виховної роботи повною мірою враховувалися побажання самих школярів, їхні ініціативні пропозиції й дії, щоб при проведенні позакласних заходів кожний учень виконував певний вид діяльності.

- акмеологічний принцип полягає у створенні умов для оптимальної самореалізації особистості, здатності до свідомого прийняття рішень;
- принцип *суб'єкт-суб'єктної взаємодії* відбивається у рівноправних діях партнерів виховного процесу в процесі спілкування; учитель виявляє творчість і педагогічну рефлексію;
- принцип *особистісної орієнтації* означає що загальні закони психічного розвитку проявляються в кожній дитини своєрідно й неповторно. Зусилля спрямовуються на розвиток світогляду, самосвідомості, культури потреб, емоційної сприйнятливості, довільної поведінки;
- принцип *превентивності* спрямовується на профілактику негативних проявів поведінки дітей, на вироблення імунітету до негативних впливів соціального оточення;
- принцип *технологізації* передбачає послідовні дії вчителя та відповідно організовані ним дії вихованців, підпорядковані досягненню спеціально спроектованої системи виховних цілей [38, с.712 – 713].

Спираючись на попередні твердження, можна зробити висновок, що позакласна виховна робота специфічна за метою, завданням, змістом й методикою проведення і тому можна виділити ряд педагогічних *принципів* ведення позакласної виховної роботи:

- принцип *добровільності позакласної роботи*, що забезпечує учнів самостійним вибором форм занять, займатися тим, що цікавить дитину;
- принцип *суспільної спрямованості*, яка носить суспільно значимий характер і відповідає актуальним завданням розвитку країни, пов'язаний з досягненнями сучасної науки, техніки, культури, мистецтва;
- принцип *ініціативи й самодіяльності*, що враховує побажання самих школярів, їхні ініціативи, пропозиції, дії;
- принцип *урахування вікових і індивідуальних особливостей* учасників, що відбивається в змісті, формах, методах здійснення позакласної музичної діяльності, у характері діалогу вчителя та учня;

- принцип *використання ігрових форм* діяльності займає особливу значимість у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, де потреба в ігрових прийомах найбільш висока.

Педагогічні принципи ведення позакласної роботи в початковій школі спрямовані на розвиток у дітей естетичних почуттів, емоційної пам'яті, творчої уяви, як першооснови сприймання і відтворення творів мистецтва, що передбачають важливі зміни в традиційній практиці освітньої роботи. Нерегламентований характер позакласної педагогічної роботи в межах мистецької освітньої галузі потребує пошуку новітніх нетрадиційних методів впливу на учнів, які ефективно сприятимуть розвитку дитячої творчості та її особистісному самовираженню, активному компетентісно-діяльнісному збагаченню їхнього емоційного досвіду.

Таким чином, виділені нами принципи орієнтують позакласну освітню діяльність на забезпечення соціальної адаптації молодших школярів, єдності і взаємозв'язку з іншими соціокультурними системами на основі послідовності, взаємодії, інтеграції та диференціації освітнього впливу на особистість; сприяють успішному входженню її у суспільне життя, духовному, інтелектуальному та фізичному розвитку.

1.3. Позакласна діяльність як ефективно-дієвий чинник різнобічного розкриття артистичних здібностей молодших школярів

Позакласна діяльність у педагогіці розглядається як невід'ємна частина естетичного виховання підростаючого покоління, метою якої є формування загальної культури особистості.

В працях учених-педагогів зазначається, що це процес передачі суспільно – історичного досвіду практичної діяльності новому поколінню, що спрямована на розвиток загальної культури, здібностей особистості, виховання в неї емоційної чуйності до музики, пісні, танцю, театральної-ігрової діяльності, розуміння й глибокого переживання змісту цих видів мистецтва.

Більшість дослідників, які розглядають проблему педагогічного артистизму пов'язують поняття «артистизм» із високою педагогічною майстерністю учителя і розглядають артистизм як провідну професійну рису його особистості. Проблема педагогічного артистизму активно розробляється в працях науковців (Володимир Абрамян, Шалва Амонашвілі, Оксана Булатова, Іван Зязюн, Володимир Загвязинський, Василь Сухомлинський та ін.) і викликає інтерес вчителів-практиків. Разом з тим поняття «педагогічний артистизм» ще не набуло однозначного тлумачення, хоча спостерігаються деталізовані описи його значення, структури, критеріїв і методів діагностики.

Людмила Московчук у своєму дослідженні зазначає, що «артистичні уміння молодших школярів є феноменом психолого-педагогічної науки. Його слід розглядати як не вроджену, а набуту універсальну систему дій, спрямованих на переконливе підсилення передачі інформації оточуючим сценічним перевтіленням й природно-пластичними і граційно-вишуканими комунікативними та регулятивними сценічними рухами під час реалізації створеного в уяві емоційно-змістового образу музичного твору у виконавській діяльності [61, с. 25].

Поділ мистецтва на види зумовлений естетичним багатством і розмаїттям дійсності: музична, хореографічна, театральна, образотворча та ін.

Діяльність – це спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни. Основними компонентами є «суб'єкт з його потребами;

мета, відповідно якої перетворюється предмет в об'єкт, на який спрямовано діяльність; засіб реалізації мети; результат діяльності» [31, с. 98 – 99].

Здібності – це індивідуально-психологічні якості особистості, що є передумовою успішного виконання нею певної діяльності. сферою вияву здібностей людей є всі галузі їхньої різноманітної практичної наукової і мистецької діяльності [38, с. 316 – 317].

Здібності можна розділити на дві групи: загальну і спеціальну.

Олександр Музика констатує: «Здібності як засіб адаптації до предметного середовища, як правило, операціоналізуються через знання, уміння й навички. Але в умовах шкільного навчання міцні знання, хороші уміння, сформовані навички – насправді це результат в першу чергу особистісного розвитку, а вже потім – розвитку здібностей. Проблема полягає в тому, що, на відміну від раннього дитинства, у шкільному віці знання, уміння й навички включаються в соціальний контекст розвитку особистості і втрачають утилітарний характер» [38, с. 34].

Передумовами розвитку здібностей є *задатки*, «природжені анатомо-фізіологічні особливості організму, головним чином його нервової системи й органів чуття. Виступають як природні, органічні передумови розвитку здібностей людини, самі їх не визначають. Для розвитку здібностей навіть при найкращих задатках необхідні відповідні суспільні умови, а також діяльність людини в певному напрямі. Якщо людина, що має навіть особливі задатки, не розвиває їх через відповідну діяльність, у неї не будуть розвиватися здібності» [31, с. 129].

Олександр Музика доводить, що людина народжується із задатками, а не із здібностями, що не існує задатків до окремих видів діяльності (музика, математика, професійна діяльність та ін.). Він наголошує: «Задатки – це недиференційовані, в основному, анатомо-фізіологічні, морфологічні особливості організму, які не мають прямого

відношення до успішності людини в діяльності. Більше того, прихильники еквіпотенційної теорії здібностей сходяться на думці про те, що всі немовлята, які народилися без патології, мають приблизно однакові задатки, достатні, щоб досягти значних успіхів у будь-якому виді діяльності» [40, с. 37].

Задатки – це деякі генетично детерміновані (природжені) анатоמו-фізіологічні особливості нервової системи, що становлять індивідуально-природну основу (передумову) формування і розвитку здібностей. Вони лише передумови розвитку здібностей. Багато задатків, що надані людині від природи, можуть залишитися нереалізованими, не перетворитися в реальні здібності і досягнення людини, вона може навіть і не підозрювати про наявність у собі яких-небудь задатків.

Олена Тарківська-Нагиналюк пише: «Основою будь-яких здібностей є задатки, тобто первинні, природні (біологічні) особливості, з якими людина народжується і які дозрівають у процесі її розвитку та цілеспрямованої діяльності. Так органи чуття виступають природними задатками, а ланцюжок психічних процесів створюється завдяки свідомій діяльності людини: природні задатки – діяльність у певній сфері – розвиток здібностей – талант.

Отже, здібності – це якісний рівень розвиненості задатків, тих індивідуально-психічних функцій, які сформувалися в діяльності [88, с. 104].

Борис Теплов стверджує, що «здібність, як і всяка інша особливість людини, – хоча залежить від природних задатків, усе-таки є і результатом розвитку» [90, с.12].

Здібності формуються у процесі життєвого досвіду через освітні виховні механізми в самих різних видах діяльності і спілкування (мова, інтелект, пам'ять, сила, врівноваженість, рухливість та ін.) Поряд із загальними (розумовими) здібностями, від яких залежить успішність будь-якої діяльності й навчання, виокремлюють спеціальні здібності, які

потребують подальшого розвитку (математичні, технічні, артистичні, художньо-творчі, спортивні тощо). Виокремлюють два рівні здібностей: репродуктивний, який забезпечує високе вміння засвоювати готове знання, опановувати склалася зразками діяльності і спілкування, і творчий, який забезпечує створення нового, оригінального [41].

Олександр Музика зазначає, що «включаючись у діяльність, суб'єкт мобілізує свої задатки, які переструктуровуються, сплавляються і утворюють якісно нове утворення – здібності. Тут важливо пам'ятати, що коли людина ніколи не була включена у якусь діяльність (наприклад, музичну) – у неї не може бути здібностей до цієї діяльності (за означенням). Тестування таких дітей не може виявити відмінностей у їх музичних здібностях. На практиці ці відмінності виявляються, оскільки ігноруються факти цілеспрямованого чи побічного, спонтанного розвитку здібностей, наприклад, під впливом наслідування. Отже, навряд чи потрібно абсолютизувати показники тестів в умовах, коли діяльність з розвитку здібностей не враховується» можна зробити висновок, що задатки – це вроджене утворення, а здібності – набуте. Наслідок розвитку задатків у діяльності [40, с. 37 – 38].

В позакласній роботі учні набувають навичок художньо-творчої діяльності тощо. Василь Сухомлинський пише: «Бажання вчитися ніколи не згасає лише за тієї умови, якщо після уроків вихованець зайнятий творчою працею в гуртку, на пришкольній ділянці, в саду, читанням художньої і науково-популярної літератури» [85, с. 194].

Він констатує: «Те, що опущено в дитинстві, ніколи не компенсується в роки юності, а тим більше у зрілому віці. Це стосується усіх сфер духовного життя дитини і особливо естетичного виховання. Чуйність і прихильність до краси в дитячі роки набагато глибші, ніж у більш пізні періоди розвитку особистості... Потреба красивого стверджує моральну красу, породжуючи непримиренність і нетерпимість до всього огидливого, уродливого» [83, с. 54].

За методикою Олександра Ростовського, структура здібностей до музичної діяльності включає: здібність цілісного та диференційованого сприймання; виконавські здібності (чистота інтонації, пластичне інтонування, музикування на елементарних музичних інструментах, ритмічні вправи та ін.), творчі здібності в процесі сприймання музики, вокально-хорової роботи, музично-ігрової і танцювальної творчості [74, с. 54].

Лев Виготський досить переконливо відзначає, що в основу освітнього процесу «має бути покладена особиста діяльність учня і все мистецтво педагога має зводитися лише до того, щоб спрямовувати і регулювати цю діяльність. Цілі діяльності обов'язково співвідносяться з поняттям «дія», так само як поняття мотиву співвідноситься з поняттям діяльності» [28, с. 24].

У науковій літературі зазначається, що позакласна діяльність спонукає як учителя так і учнів до самореалізації, самовдосконалення, самоствердження, що обумовлюють реалізацію духовних та практичних можливостей дитини. Подібна взаємодія між учителем і учнями призводить до взаєморозуміння, взаємоповаги, духовної єдності, виявленню свого «Я» та врахуванню думки «іншого». У сучасних дослідженнях науковців музична діяльність розглядається як один із засобів активного залучення учнів до музичного і хореографічного мистецтва, театральної-ігрової діяльності, відображення їх у ролі слухачів, виконавців, «творців». Результат залежить від знань, досвіду, таланту й зусиль учнів та класних керівників, вчителів музичного та хореографічного мистецтва тощо.

Співаючи сольо, у вокальному ансамблі чи хоровому колективі, граючи на певному музичному інструменті в учнів розвивається чуттєво-емоційна сфера, формується художній смак, виховується музична культура. Виконавська діяльність визначається як «творча духовно-практична діяльність по створенню нового твору виконавського

мистецтва, який несе певну ідею та являє собою суспільну цінність» [48, с. 9].

За спостереженнями Оксани Гумінської основною формою людської діяльності є почуттєво-практична активність. Діяльнісні засади реалізуються в контексті життєдіяльності конкретного індивіда та враховують його життєві погляди, плани, ціннісні орієнтації і за своєю суттю є особистісно-діяльнісними. Така концепція стверджує, що «дієвим навчання і виховання є лише тоді, коли особистість включається в різноманітні види діяльності і оволодіває суспільним досвідом завдяки ефективному стимулюванню педагогом її активності в цій діяльності» [34, с. 18].

Едуард Абдуллін зазначає, що використання різних видів музичної діяльності має важливе значення. Невірне розуміння їхньої сутності та ролі в музичному вихованні як єдиному процесі призводить до односторонності освітньо-виховного процесу. «Як наслідок можна зустріти учнів, які знають назви нот, різні музичні терміни, можуть назвати «прослухані» твори та їх авторів, навіть більш-менш точно заспівати пісні, що розучувалися, але які не полюбили музику, не відчувають у ній потреби, не отримують від неї радості збагачення, а отримані знання не служать для них шляхом, що веде у світ музичного мистецтва» [1, с.243]. У період становлення «Нової української школи» в учителів та учнів початкової школи зростає ціннісне ставлення до себе, до людей, до природи, до сім'ї, до мистецтва, до суспільства. Атмосфера довіри в діалозі вчителя та учня забезпечує якісний педагогічний та методичний акцент.

Таким чином, позакласна робота вчителів початкової школи виступає ефективно-дійовим чинником виховання учнів і полягає у задоволенні інтересів дітей в позаурочний час, розкритті їхніх задатків, а також розвитку їхніх здібностей у різних мистецьких сферах діяльності.

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ АРТИСТИЗМУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

2.1. Аналіз основних форм і методів формування артистизму молодших школярів під час позакласної роботи

Зміст освітнього процесу складають властивості всебічно розвиненої особистості. Формування артистизму молодших школярів підчас позакласної роботи є одним із компонентів цілісної системи виховання, в основі якої лежать різні форми і методи художньо-естетичного напрямку: музичні, художні, театральні-ігрові, хореографічні та ін.

Сучасність вимагає знаходження нових форм і методів естетичного, морального, гуманного виховання молодших школярів в процесі позакласної роботи., виникає *проблема* щодо відповідності між формою і змістом, тому що наповнення старих форм новим змістом призведе до гальмування виховного процесу.

Метод – це засіб практичної діяльності особистості, шлях досягнення нею поставленої мети.

Методи виховання поділяються на «методи різнобічного впливу на свідомість почуття й волю учнів з метою формування їхніх поглядів і переконань (бесіда, позитивний приклад та ін.), методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки (вправа, створення виховних ситуацій та ін.); методи регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки й діяльності вихованців (змагання, заохочення та ін.)» [31, с. 206].

До основних методів позакласної художньо-естетичної освітньо-виховної роботи відносяться:

- інформаційні методи;
- наочні методи;
- практичні методи;
- методи стимулювання творчої діяльності;
- методи контролю за ефективністю художньо-естетичного виховання учнів.

Необхідною умовою успішної індивідуальної роботи з учнями є вивчення і знання учителем їхніх індивідуальних особливостей.

Методика індивідуального виховного впливу на учнів початкової школи залежить від індивідуальних здібностей учнів, їхнього темпераменту та емоційно-психологічного стану. У кожній конкретній ситуації учителю слід передбачати педагогічні дії, які б сприяли формуванню позитивних якостей у дітей і відповідно усуненню негативних.

Особливістю методики є те, що вчителі постійно шукають нові напрями, прийоми виховної роботи і передають свої знахідки наступним поколінням. Необхідною передумовою зростання педагогічної майстерності творчого вчителя є постійний обмін педагогічним досвідом з колегами, науковцями.

Форми організації виховання – це поняття, що «визначає зовнішнє виявлення процесу виховання. Форми організації виховання взаємопов'язані зі змістом виховання. Зміни у змісті виховання породжують зміни у формах організації виховання, і навпаки. Якщо зміст виховання вказує на те що є, то форми організації виховання – в якому вигляді це виявляється. Зміст формується, а форма наповнюється змістом, де провідна роль належить саме змісту» [38, с. 967].

Форма в практичній педагогічній діяльності відображає зовнішні ознаки явища і визначається як певна дія щодо організації освітньо-виховного процесу, в свою чергу *метод* визначає внутрішній зв'язок його елементів і характеризується спілкуванням між вчителем та учнями.

Ефективність форм організації виховання залежить від вправного використання методів, за допомогою яких буде досягнута поставлена мета.

Форми організації виховного процесу мають бути творчими, сучасними, оригінальними. Форми поділяються на індивідуальні, в яких на перший план виступає вміння учителя спілкуватися з учнями на суб'єкт-суб'єктному рівні; мікрогрупи, до складу якої входять учні,

об'єднані виключно на добровільній основі, і критерієм такого об'єднання є їхня психологічна сумісність, інтерес до однієї проблеми; колективні (5 – 7 осіб, 25 – 40 осіб), спрямовані на спільне виконання вправ, завдань пісень та ін.; масові (межа необмежена) – це учні класу, декількох класів, різних шкіл, батьківська громадкість тощо).

За структурою форми виховання мають відомі структурні компоненти: композицію, експозицію, зав'язку, кульмінацію і розв'язку.

В індивідуальній музичній, художній, театральній-ігровій, фольклорній і хореографічній діяльності учнів знайомлять із літературним матеріалом, діти вивчають звичаї і традиції рідного народу, розучують музично-ритмічні етюди, вивчають сольні та хорові твори, грають на музичних інструментах, малюють тощо.

Індивідуальні форми роботи тісно пов'язані із груповими.

До *групових форм* позакласної музично-освітньої діяльності учнів відносяться наступні види роботи: вокальна (хоровий спів), фольклорна (народний спів, хороводи, народні ігри, інсценізація пісень та ін.), хореографічна (народні і сучасні танці, танки, етюди тощо), театральна (театралізація-гра, опера-казка, інсценізація та ін.).

Масові форми поділяються на прості та комплексні масові форми, що відрізняються різноманітністю використаних засобів і методів (тематичні ранки і свята, вечорниці, КВК, art-flash mob, перформанс та ін.)

«Залежно від обраних методів виховного впливу форми організації виховання поділяють на:

- вербальні (збори, усні журнали, музичні салони та ін.);
- практичні (екскурсії, ігри, конкурси та ін.);
- наочні (виставки, кінолекторії, музеї, галереї, перегляд вистав та ін.)» [38, с. 967].

Форми і види позакласної діяльності постійно оновлюються, одні втрачають свою актуальність, інші підвищують свою пріоритетність.

Організаційні форми виховання молодших школярів можна класифікувати відповідно до змісту виховання, враховуючи при цьому основні напрями діяльності школярів.

Науковці виділяють наступні *типи форм* виховної роботи: статистичні (показ), статистично-динамічні (прогулянки), динамічно-статистичні (подорожі).

В нашій дослідницькій роботі ми розглянемо ті *типи форм* виховної роботи, які безпосередньо стосуються художньо-естетичного виховання молодших школярів в позакласній роботі та сприяють формуванню їхнього артистизму – статистичні (показові, демонстраційні).

На сучасному етапі формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи, необхідним постає питання про застосування та удосконалення таких традиційних форм художньо-естетичного виховання як показ-демонстрація, розваги-комунікації:

- сольний, ансамблевий і хоровий спів;
- хореографічні вправи, етюди, танці, танки;
- фольклорні театралізовані дійства;
- концертна діяльність;
- театральна-ігрова діяльність (інсценізація пісень і казок, ритмічні вправи, ляльковий театр та ін.);
- музикування на шумових та музичних інструментах;
- індивідуальні та колективні репетиції щодо підготовки проведення шкільних свят, конкурсів, флешмобів, перфомансів та ін.

З'ясовано, що колективні та індивідуальні форми мають носити не тільки розважальні, а й розвивальні та навчальні функції. Підготовка до шкільних свят – це реалізація найкращих якостей молодших школярів, які у них є, унікальна система творчої взаємодії дітей в колективі, а також дітей і вчителя.

Тамара Турчин пише: «Шкільне свято як об'єктивна подія має бути заснована на цінностях спілкування (відносин), переживань (колективних) і творчості (у різних видах діяльності). У ході підготовки до шкільних свят танці, ігри, хороводи мають виконуватись колективно. Але кожна дитина має виступати індивідуально або з невеликою групою дітей. Індивідуальні виступи мають допомогти сором'язливим дітям подолати боязкість, розвинути впевненість у своїх силах, творчу індивідуальність школярів, подолати скутість у рухах» [93].

Ми поділяємо думку Володимира Черкасова про те, що «належно організоване культурно-освітнє середовище викликатиме позитивні емоції та бажання впроваджувати ознайомлення з музичним мистецтвом. Воно є важливим компонентом музично-освітньої діяльності вчителів музики загальноосвітніх навчальних закладів. Таке культурно-освітнє середовище можна створити в процесі організування та проведення занять дитячої філармонії, лекцій-концертів, оглядів-конкурсів художньої самодіяльності, музичних свят та карнавалів, відвідування театрів ляльок, музичних, драматичних театрів і театрів опери та балету» [105, с. 207].

Вокально-хорова робота (сольний, ансамблевий і хоровий спів)

Вокальний розвиток учнів початкової школи має принципові педагогічні настанови – це ретельна підготовка класного керівника та вчителя музичного мистецтва, об'єднання у своїй діяльності емоційності й стриманості, доброзичливості й вимогливості, справедливості й строгості. Ці умови забезпечать активну й творчу участь учнів у вокально-хоровій діяльності.

Обов'язковим для вчителя є:

- створення радісно-ділової атмосфери в процесі занять вокально-хоровими вправами й співами;
- чергування методичних прийомів (мелодійних, тембрових, ритмічних, театральних);

- пробудження інтересу до будь-якого музичного завдання і підтримки його через застосування елементів гри, змагання тощо;
- схвалювання ініціативи учнів, заохочення їх до самостійності у виконанні вокально-хорових творів.

Хор – це музичний інструмент. Співати виразно – важливо, тому що у молодшому шкільному віці формуються основні вокальні поняття й уміння, артистизм, які надалі розвиваються.

Знання фізичних і психічних властивостей учнів, позитивна емоційна реакція дітей на музичний твір, впливає на повноцінність сприйняття музики та на її відтворення, тому корисним для учителя буде підбадьорювання учнів, зацікавлення казковим сюжетом тощо.

Природа музики розвиває емоційно-образну пам'ять. Учні запам'ятовують характер і настрій музики, знайомляться із засобами музичної виразності (мелодія, ритм, жанр та ін).

Отже, в процесі вокально-хорової роботи під час позакласної роботи із молодшими школярами виникають проблеми щодо художньо-естетичного розвитку дитини. Питання вокально-хорового виконавства є серйозно важливими, тому, що школа практично не співає, а звідси у дітей немає звички й інтересу до колективного вокального музикування.

Хореографічна робота (хореографічні вправи, етюди, танці, танки)

Антоніна Шевчук визначає, що «дитяча хореографія, ґрунтується на історичній логіці розвитку мистецтва танцю та змісті хореографічного мистецтва в усьому його розмаїтті: на фольклорній хореографії, українських музично-хореографічних традиціях, танцях народів світу, класичному танці, бальній та сучасній хореографії» [36, с. 10].

Танці для дітей – це ефективний спосіб зміцнення здоров'я і духовного світу школяра.

Навчання учнів початкової школи танцям під час позакласної роботи допомагає дітям швидше розвиватися, виражати свої емоції, відчувати музику, злагоджено діяти як самостійно так і в колективі. В процесі підготовки дітей до виступу в них швидше розвивається координація рухів, моторика, зорове, слухове й тактильне сприйняття, почуття навколишнього простору.

Хороводи є невід'ємною частиною танцювального та ігрового фольклору. Хоровод – це «старовинний масовий народний пісне-танець (хором водити), що зберіг фольклорну синкретичну основу (первинне поєднання пісні, танцю, ігрових елементів, музики);... хороводна пісня, гра-хоровод, ігровий хоровод, хороводний танець...» [36, с. 282 – 283].

Музично-рухові забави, хороводи, танцювальні ігри та етюди збагачують емоційну сферу дітей, розвивають художній смак; формують музичний рух, смак і танцювальний артистизм, але виникають важливі проблемні питання щодо співпраці та співтворчості вчителя й учнів, можливим виступає створення ситуації виклику.

Танцювальна програма, яка підготовлена до показу (участь у святі, в концерті, конкурсі, змаганні та ін.), наповнить свято рухом, динамікою, яскравими образами.

Фольклорна робота (фольклорні театралізовані дійства)

Одним із прикладів позакласної роботи є організація фольклорного театралізованого дійства колективу. Напрямок діяльності такого колективу – художнє відображення дійсності народних звичаїв і традицій у словесній, ігровій, музично-хореографічних формах колективної творчості.

В процесі творчої роботи учні отримують мовленнєвий, літературний, музичний та інтелектуальний досвід; розвивається творча уява, задовольняються пізнавальні інтереси, формується один із елементів творчого потенціалу людини – *артистизм*.

Костюмовані виступи (костюмери – батьки), перед публікою підтримують зацікавленість учнів, виховують творчу особистість, яка самостійно доносить до слухачів певну думку, характер, образ та сюжет вистави, що є умовою ефективного впливу на активність учнів не тільки на святі, сцені, а й в повсякденному житті.

Концерт (концертна діяльність)

Концерт (від лат. «Concerto» – змагаюсь) – твір, в основі якого лежить принцип протиставлення звучання окремих груп виконавців, або виконавського колективу і соліста.

Основою концерту, як закінченої сценічної форми, виступає номер (від лат. *numerus* – число) – 1. Окремий виступ одного або кількох артистів у концерті. 2. Самостійні, завершені за формою епізоди в опері, ораторії, балеті, реквіємі, кантаті тощо. [108, с. 176].

Концерти бувають різних видів:

- літературні (художнє читання);
- камерні (вокальні, інструментальні, вокально-інструментальні номери);
- естрадні (вокальні, інструментальні, вокально-інструментальні номери, гумористичні виступи, номери оригінального жанру (акробати, клоуни, двійники зірок, силові номери та ін.).
- фольклорні;
- змішані (художнє читання, вокальні, інструментальні, вокально-інструментальні номери, гумористичні виступи, номери оригінального жанру, сцени із спектаклів, фольклорні номери) та багато інших.

Найбільш поширений *дивертисментний* (збірний) концерт, в який можуть входити номери різних жанрів.

Такий вид концерту, тим більш, якщо він театралізований, на наш погляд, більш всього підходить для формування артистизму та розвитку естетичного смаку в молодших школярів під час позакласної роботи, яка

проходить за допомогою вчителів і батьків. Треба зауважити, що підготовка до такого виду концерту займає більш тривалий час.

Театрально-ігрова діяльність

(інсценізація пісень і казок, ритмічні вправи, ляльковий театр)

Інсценізація пісень і казок в позакласній роботі передбачає переробку твору, який призначений для читання або для співу в сценічну дію. І від того, хто виступить у ролі режисера залежить передача авторського голосу й стилю зазначеного твору. Інсценізація дає можливість учителю сприяти формуванню артистичних здібностей учнів, спонукає до активної творчої спільної музично-ритмічної діяльності, здатності своєчасного і відповідного його відтворення. Діти вчаться вірно відчувати засоби музичної виразності, – музичний темп, тембр, динаміку, вчаться ритмічно корегувати рухи рук і ніг під музичний супровід. В творчому процесі у молодших школярів мимоволі розвивається увага і пам'ять, координація рухів, відчуття ритму, гнучкість і пластичність.

В сучасній початковій школі одним із видовищних видів діяльності виступає театр ляльок, основною ідеєю якого є здатність за допомогою ляльок подати і закріпити дидактичну інформацію на уроці (функціональна сторона мистецтва). В позакласній роботі це змога створити діалог, розвагу, розкрити подію, розіграти виставу тощо. За допомогою ляльок учні здатні створити яскраві образи відомих літературних творів і пісень. Учні за допомогою слова та дії вчаться передавати характерні риси людського характеру, їхньої поведінки, а також звички тварин. В процесі театрально-ігрової діяльності в учнів швидше формуються риси артистизму.

Музикування

(гра на шумових та музичних інструментах)

Елементарне музикування в позакласній роботі початкової школи – це пізнання основ теорії музики через практику. Діти із задоволенням занурюються в процес гри на музичних і шумових інструментах.

На думку Володимира Черкасова «в музичній імпровізації дуже важливе творче натхнення — акумуляція внутрішньої енергії із сукупністю знань, умінь і навичок у галузі музичного мистецтва. Взірцем творчого натхнення на уроках імпровізації є сам учитель, який має знання, навички, досвід, майстерність, талант. Ці якості необхідно передавати й учням, намагатися формувати в них творче ставлення й пробуджувати натхнення до створення музичних образів у різних видах імпровізації. Музична імпровізація, крім натхнення, потребує свободи і спокою» [105, с. 116].

Учитель повинен підтримувати в учнів початкової школи творче самовираження, навіть якщо перші спроби в будь-якій артистичній діяльності не завжди бувають вдалими. Діти мають поступово відчутти впевненість у власних здібностях, а також таланті вчителів і батьків, які виступають партнерами в спільній позакласній діяльності [21, с. 145].

Репетиція

(шкільне свято, конкурс, флешмоб, перформанс)

Необхідною умовою виступу молодших школярів є репетиції. Це вивчення і повторення текстів пісень, літературних джерел, танцювальних композицій, закріплення мізансцен, підготовка концертних костюмів, декорацій тощо.

На повсякденні репетиції глядачів не запрошують, і лише на останню репетицію (генеральну), яка проходить перед прем'єрою можна запросити обмежену кількість глядачів для визначення реакції публіки.

За висловами артистів, генеральна репетиція – це лише півсправи вдалого виступу.

Шкільне свято – це вистава, а іноді цілий спектакль, що є обмеженим в часі, і який є синтезом музичного, танцювального, літературного та інших видів мистецтв.

Сьогодні молодшого школяра немислимо і без нових масових форм позакласної роботи, які з розвитком суспільства приймають все більш нові рішення, прикладом можуть бути флешмоб і перформанс.

Флешмоб (англ. flash mob – «блискавична юрба») — це несподівана поява групи незнайомих людей у заздалегідь запланованому місці. Зазвичай флешмоби організуються через Інтернет чи інші сучасні засоби комунікації.

Після закінчення запланованої акції учасники флешмобу раптово розчиняються в натовпі перехожих людей, що і викликає ефект несподіваності.

Однією із форм мистецтва дії є перформанс або перфоманс (від англ. *performance* – виступ, виконання, гра; спектакль від *perform*).

В основі перформансу лежить уявлення про творчість як способу життя. Твором вважають «дії автора за якими глядачі спостерігають у режимі реальної години.

Естетична позиція художника свідчить про те, що перформанс повинен представлятися глядачеві мистецтвом, що діється у нього на очах. Необхідним є наявність *персонажного автора* (дискурса – створення якоїсь поведінкової моделі, що провокує ситуацію, включаючи елементи пантоміми, танцю, музики, поезії, відео, кіно).

Отже, перформанс умовно можна назвати театром візуальних мистецтв [22, с. 18 – 19].

Діяльність молодших школярів під час позакласної роботи є різноманітною і багатогранною, отже кожен вчитель повинен чітко уявляти мету педагогічного впливу, відчувати технологію педагогічного процесу як цілісного явища, уміло включатися в нього, прогнозувати, вивчати і перевіряти одержані результати на різних етапах розвитку

освітньо-виховної системи, систематично збагачувати свої знання про методи і форми виховного впливу.

Таким чином, особливістю формування артистизму в учнів початкової школи є музично-акторська, музично-драматургічна, музично-хореографічна й музично-режисерська освітня діяльність, що проявляється у різних типах форм. Опановуючи й активно застосовуючи на практиці методи і прийоми щодо формування артистичності дітей молодшого шкільного віку в перспективі дозволять вийти на більш високий рівень комунікативних умінь.

2.2. Критерії, показники та рівні формування артистизму в учнів початкової школи в сучасній педагогічній практиці (констатувальний експеримент)

Позакласна робота є засобом актуалізації потенційних можливостей учнів початкової школи, розвитку їх творчих здібностей, що дозволяє з урахуванням вікових особливостей дітей успішно вирішувати проблему формування у них артистизму.

Володимир Горський стверджує, що: «Школа після уроків – це світ творчості, прояв і розкриття кожною дитиною своїх інтересів, своїх захоплень, свого «Я». Адже головним є те, що дитина сама робить вибір, вільно проявляє свою волю, розкривається як особистість. Важливо зацікавити дитину заняттями після уроків, щоб школа стала для неї другою домівкою, яка надасть можливість перетворити позаурочну діяльність у повноцінний простір освітнього виховання» [72, с. 3].

Музичне середовище має великий виховний вплив на зростання духовного потенціалу вихованців і виступає дієвим засобом формування артистизму в учнів у позаурочній діяльності.

Музична зацікавленість під час позакласної роботи є основним ефективним засобом формування артистизму в учнів молодшого

шкільного віку. І якщо будуть вірно враховані вікові психофізіологічні особливості та індивідуальні природні задатки дітей, що є основою формування здібностей до певного виду діяльності, тоді здійсниться плавний перехід від вивченого матеріалу до пізнання нового, а основою музичного розвитку дитини стануть засвоєні раніше знання, практичні вміння і навички.

Володимир Ахкамович зазначає, що в «позаурочній діяльності створюється своєрідне емоційно наповнене середовище захоплених дітей і педагогів,... майбутніх фахівців у різних областях спорту, мистецтва, науки, техніки. Позаурочна діяльність не є механічною добавкою до основної загальної освіти, покликаної компенсувати недоліки роботи з відстаючими або обдарованими дітьми. Головне – здійснити взаємозв'язок і наступність загальної і додаткової освіти, як механізму забезпечення повноти й цілісності освіти» [9, с.3].

На важливість заохочення учнів до участі в різних формах позакласної роботи в різні часи вказували психологи, педагоги, лінгвісти, хореографи (Людмила Аристова, Василь Верховинець, Олександр Запорожець, Людмила Масол, Галина Падалка, Елла Печерська, Олександр Ростовський, Аліса Тараканова, Володимир Черкасов, Антоніна Шевчук та ін.), в наукових роботах яких підкреслено значення формування артистизму, розвитку уяви, збагачення емоційної сфери, сприйняття зразків літературного, пісенного, театрального-ігрового, танцювального та інструментального мистецтва.

Традиційним вважається те, що формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи проводиться за сценарієм літературного, музичного або хореографічного твору, але специфічним виступає мовна або музична інтонація, міміка, пантоміміка, жести, розігрування мізансцен, «діалогів», масових сцен тощо.

Науковці зазначають, що «умовне перевтілення формує в дітей чутливість до інтонації, емоційного тону мовлення, наприклад,

грайливого, сердитого, сумного, упевненого та ін., що забезпечує розвиток інтелектуальних умінь молодших школярів: аналізу, порівняння, конкретизації, класифікації, узагальнення, систематизації тощо» [97].

Отже, у процесі нашого науково-педагогічного пошуку важливим є з'ясування рівнів і показників, щодо формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

На жаль, у традиційній практиці позакласної роботи в початковій школі переважно використовуються застарілі методи та підходи, за яких не надається достатньої уваги практично-чуттєвому досвіду учнів.

З цією метою було організовано констатувальний експеримент, який передбачав вивчення результатів ритмічної, пісенної, інструментальної, танцювальної й театральної діяльності учнів під час позакласної роботи. Проведено опитування молодших школярів, а також зроблено аналіз змісту та характеру вияву їх емоційних інтересів, як пізнавальних потреб людини, що є важливим для активізації в процесі усвідомлення нових можливостей і формуванні артистизму різноманітних навичок та інтелекту.

Програмою організації констатувального експерименту охоплено учнів 3 класу Херсонської гімназії №6 ЗОШ I – III ступенів Херсонської міської ради. В експерименті брали участь учні 3-х класів. Учні 3-А класу – експериментальний клас (ЕК), учні 3-Б класу – контрольний клас (КК).

На основі аналізу науково-педагогічної та спеціальної літератури, ми визначаємо, що артистизм у молодших школярів під час позакласної роботи носить тимчасовий характер «до результатів власної музичної діяльності, яка виражає їх особистісні художні надбання, отримані у процесі сприйняття і осмислення музики, а також у ході виконавства і мистецько-творчої діяльності [101, с. 117].

Експериментальна робота передбачала передусім визначення рівнів вияву артистизму в учнів початкової школи в позакласній роботі, а саме в знанні літературних творів, обізнаності в музичному та хореографічному мистецтві, а також прояву зацікавленості до театрально-ігровій діяльності з урахуванням окремих *критеріїв*, зокрема таких: *ставлення учнів до літературних творів, сприймання фольклору, знання музичних творів (народних, класичних, сучасних), участь у хореографічній та театрально-ігровій діяльності.*

Усні опитування, бесіди, вправи, завдання пізнавального і розважального характеру проводилися з учнями початкової школи в доступній і зрозумілій їм формі.

На основі спостереження та педагогічної практики на нашу думку, вчителі початкової школи мало приділяють уваги формуванню артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

Здійснюючи цілісний підхід до естетико-освітнього процесу, ми в нашому дослідженні намагалися спрямувати позакласну роботу на послідовне формування артистизму в учнів початкової школи засобами літературної, музичної, хореографічної і театрально-ігрової діяльності.

На початковому етапі констатувального експерименту, внаслідок залучення учнів в позакласній роботі до творчих завдань і вправ, діти почали більше цікавитись різними видами мистецтв, стали більш впевнено почувати себе в самостійній творчій діяльності. Учні виявляли активне бажання виступити з виконанням знайомої пісні або вірша, ритмічної або танцювальної імпровізації.

Технічний прогрес, загальна комп'ютеризація відкриває нові можливості для створення музичних і художніх образів у мистецтві. Виключенням не стала й сучасна естрада. Із збільшенням числа пісенних кліпів та ігрових відеороликів стало модним робити з кожної пісні міні-виставу із танцями, декораціями, світловими ефектами, що знаходить своєрідне відображення у позакласній діяльності в школі.

Зміст освітньої галузі «Мистецтво» інтегрує *музичну, образотворчу та мистецько-синтетичну* змістові лінії. Програма спрямована «на поліхудожнє виховання особистості, формування в учнів основ цілісної художньої картини світу. Головна мета програми – у процесі сприймання та інтерпретації творів мистецтва, практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів комплекс ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей, який забезпечить здатність до художньо-творчої самореалізації особистості» [52].

Зростають вимоги й до виконання. Крім вокальних, хореографічних, ритмічних та інших природних задатків, творча людина повинна володіти культурою мовлення, прийомами акторської майстерності.

Отже, на наш погляд, працюючи з учнями початкової школи в позаурочний час, важливо:

- враховувати вікові психофізіологічні особливості учнів початкової школи;
- розвивати творчі, авторські й виконавські здібності дітей (голос, слух, почуття ритм, увагу, пам'ять та ін.);
- розвивати естетико-художній смак;
- формувати артистизм виконання (читання, співи, танці, ігри, хороводи, інсценізація);
- знайомити молодших школярів із мистецтвом різних країн.

Для досягнення результатів формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи необхідним є правильний підбір літературного, музичного, хореографічного, театраль-но-ігрового репертуару.

Текст літературного або пісенного матеріалу повинен бути позитивним, образним, оригінальним і відповідати світорозумінню дитини.

Мелодія дитячої пісні повинна відповідати діапазону й вокальним можливостям молодшого школяра, бути виразною, добре запам'ятовуватися.

У вокальній, танцювальній і театральній діяльності часто використовуються фонограми, які в свою чергу повинні бути якісними і правильно застосовані.

На уроках музичного мистецтва не завжди достатньо часу, щоб займатися з учнями індивідуально, і лише зацікавленість самих дітей є першою сходиною до вокальної позакласної роботи, як індивідуальної так і групової. Для позакласної роботи в плані вокалу, вчителю початкової школи допомагає фахівець – учитель музичного мистецтва. Основа гарного вокального виступу дітей залежить від правильного подиху, звукоутворення й звуковедення, дикції та артикуляції, виразності виконання, підбору репертуару.

Людський голос – це природний інструмент, за допомогою якого людина говорить, співає, кричить, плаче, сміється та ін. А будь-який музичний інструмент вимагає оволодіння технікою гри на ньому, знань про пристрій, механізм дії та відповідного репертуару.

Спираючись на вищесказане, необхідним в позакласній роботі постає виробляти у молодших школярів специфічні вміння й навички:

Для учнів були запропоновані наступні вправи:

Вправи для розвитку дихання

- 1) дихання на долоні;
- 2) вдих – вау-вау-вау – видих;
- 3) вдих – руки догори, ссссссссс – руки донизу;
- 4) різкий вдих – ха-ха-ха – видих;
- 5) різкий вдих, на видиху «кидаємо» звуки А, О, У, И, Є.

Вправи на оволодіння технологією й технікою мовлення

- 1) Звуки на видиху – ПФ – їжачок, що фиркає, незадоволений їжачок.

- 2) Звуки на видиху – ХХХ – кошеня лякає щеня, звук видиху, відштовхування. Руки як би струшують із себе щось, пазурі випускаються.
- 3) Звуки *Л, М, Н*. Вимовляються як би із «приклеєним» язиком. Так розмовляють безсловесні тварини, або ягнички, баранчики... Тягти звуки на всі лади: жалібно, вимогливо, радуєчись, лякаючись та ін.

Заняття в хорових і естрадних гуртках в початковій школі завжди починаються із дихальної гімнастики. Щоб зацікавити учнів, заняття повинні проходити в ігровій формі

Наприклад, вчитель пропонує дітям погратися.

Вчитель: Покладете праву руку на живіт. Коли я скажу: «Вдих» і одночасно підніму руку вгору ви робите вдих, і затримуєте подих. Рот закритий. Дихаємо носом.

Моя рука повинна відчувати, як при вдиху ваш живіт небагато «випинається» уперед, а м'язи напружуються. Спробуємо ще декілька разів. Треба тримати подих доти, поки диригент не опустить руку й не скаже: «Видихніть». Після цього ви повільно видихаєте повітря, що залишилося в легенях. Моя рука відчує, як м'язи вашого живота слабшають і приймають нормальне положення. Плечі під час вдиху й видиху повинні бути вільно опущені. Для того щоб навчитися довше затримувати подих, є багато різних цікавих вправ-ігор.

Корисною, на нашу думку, виступає гра «Морозець». Це гарна вправа: відчуєте на долоні видихнув з відкритого рота, як роблять на морозі, намагаючись зігріти подихом руки. Видихнув повинен бути безшумним, але досить інтенсивні й рівномірним, інакше руки не відігріються, а тепер візьміть невеликий аркуш тонкого паперу і потримайте його двома пальцями за верхню частину на відстані долоні ребром від губ. Зробіть вдих. Губи повинні прийняти положення, начебто ви роздмухуєте вогонь. Починайте повільно, з однаковою силою

дути на аркуш паперу. Під впливом повітря аркуш прийме трохи похиле положення. Якщо ви будете дути повітря рівно, з однаковою силою, то аркуш залишиться в одному положенні.

Вчитель: Голос звучить легко й вільно, якщо йому ніщо не заважає. Для цього плечі повинні бути опущеними, а спина пряма. Не потрібно витягати шию й високо піднімати підборіддя. Для того щоб навчитися співати, потрібно вміти відрізнити гарний спів від некрасивого. Це допоможуть зробити вуха, які є контролерами й перші чують, правильно або неправильно співається пісня. Якщо ви будете співати скрипливим голосом, вашим друзям навіть знайома мелодія не сподобається.

Це відбувається через неправильну вимову голосних звуків А – Е – І – О – У.

Отже, в пісні голосні звуки співаються, а приголосні – вимовляються.

Вправи для розвитку дикції

1. Вимовляти у швидкому темпі, добираючи повітря після кожного рядка: «бі, бе, бу, би», «ві, ве, ву, ви», «гі, ге, гу, ги», «ді, де, ду, ди» та ін.

Завдання: із голосними «і», «е», «у», «и» промовляти всі приголосні звуки абетки.

Цікавими для молодших школярів є вправи на інтонацію, на виразність міміки та жестів, а також вправи для розвитку мовленнєвої імпровізації. Наприклад, учитель задає тему. Учні по черзі вигадують по два чи три речення так, щоб склалася цікава казка або історія.

Завдання: Розповісти вигадану казку або історію «навпаки», або радикально поміняти персонажів ролями — добрі повинні стати злими та ін.

Мистецтво танцю – засіб виховання й розвитку дитини, яке здатне створити добродійний ґрунт для розкриття потенційних

можливостей людини. Поєднання руху, музики, гри формує атмосферу позитивних емоцій, які у свою чергу розкріпають молодших школярів, роблять їхню поведінку природною і гарною.

Специфіка танцю полягає в тому, що переживання людини її думки і почуття передаються без допомоги мови, засобами рухів, міміки, пантоміміки, костюмів. За допомогою спілкування з музикою й танцем діти вчаться пізнавати світ і самих себе, а заняття танцями не тільки розвивають музикальність, але й допомагають розкривати себе емоційно й музично у творчості, виховувати увагу, волю й комунікабельність [12].

Дитячий танець – це особлива методика викладання, за допомогою якої учні здатні за прикладом вчителя і співпраці з ним виявляти власну творчість, яка іноді налаштовує дорослих на нові танцювальні знахідки. «Дитяча хореографія ґрунтується на історичній логіці розвитку мистецтва танцю та змісті хореографічного мистецтва в усьому його розмаїтті: на фольклорній хореографії, українських музично-хореографічних традиціях, танцях народів світу, класичному танці, бальній та сучасній хореографії» [36, с.10].

Учням було запропоновано перевтілитися у відомих за шкільною програмою літературних героїв і зімпровізувати образи за музикою (пісня, танець, марш).

Не всі учні з першої проби змогли виконати це завдання. Тоді завдання було спрощено і дітям було запропоновано виконати танцювальні композиції за допомогою ілюстрацій образів (людей, героїв відомих літературних творів, тварин тощо). Учні набагато творчо виконали танцювальні етюди.

Отже, за нашими спостереженнями цікаві пізнавальні творчі форми позакласної діяльності спонукають учнів до творчого розкріпачення.

Учні із задоволенням виконували запропоновані вокальні, ритмічні, танцювальні та різнохарактерні вправи-імпровізації. Ігрові

театралізовані форми налаштовували дітей старанно рухатися, діти долали сором'язливість.

У процесі констатувального експерименту важливо було виявити критерії, показники та з'ясувати рівні формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

За підсумками проведеної роботи зібрано дані, які дозволили визначити рівні формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи з урахуванням їх *ставлення, знання та освоєння* роботи на різних етапах позакласної діяльності.

На підставі аналізу педагогічних досліджень, враховуючи психологічні особливості дітей визначено *компоненти* формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи:

- *аксіологічний*, що дозволяє акцентувати педагогічну увагу на ціннісному ставленні учнів до різних видів мистецької діяльності й проявляється у активних діях та висловлюваннях дітей;
- *когнітивний*, що допомагає вчителю розкрити учням поняття й уявлення про прекрасне в мистецтві, вміння оцінити як власну діяльність так і діяльність однокласників;
- *креативний*, що є важливим для учителя у процесі діагностики позакласної роботи, а саме, спостереження за можливостями учнів бути активними або пасивними носіями і виразниками прекрасного у літературній, музичній, хореографічній та театральній-ігровій діяльності.

Виходячи з компонентної структури формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи, визначено критерії її сформованості та відповідні показники.

Проаналізувавши загальнодидактичну, психолого-педагогічну та мистецтвознавчу літературу з проблеми дослідження, можна зробити висновок, що позакласна діяльність є важливим засобом формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи, яка

дозволяє більш повно оволодівати культурою спілкування, формувати інтерес в учнів до різноманітних цікавих мистецьких позакласних форм роботи.

Вищесказане підтвердило необхідність впровадження до освітнього процесу експериментальної групи спеціально розроблених навчальних матеріалів для визначення ступеня їх результативності порівняно з контрольною групою.

Учні, які тільки почали знайомитися із основними літературними, музичними, хореографічними й театральними поняттями й термінами, часто зазнають труднощів. Одним із засобів поліпшити розумовий процес, увагу й пам'ять молодших школярів, є створення образів силою уяви, фантазії, а саме рухами, «озвученими жестами», мімікою, пантомімікою, пантомімою.

Петро Коваль наголошує: «Мистецтво удосконалює здатність бачити, відчувати, споглядати. Мистецькі твори пропонують художні образи, що безпосередньо звернені до сенсорної сфери, емоцій та почуттів людини і спрямовані на те, щоб «захопити» її, примусити співчувати та співпереживати. Адже живопис, музика, театр, кіно, скульптура, графіка створюють такий комплекс засобів виразності, який дає свободу грі фантазії, уявлення, прояву інтуїції та пошукової ініціативи, нагадує про гармонію, недосягну для системного аналізу. Але оскільки ці процеси не можуть мати принципово іншої психічної основи, вони збагачують розвиток універсальних якостей особистості» [44].

З цією метою нами було узагальнено дані констатувального експерименту, в яких знайшли відображення особливості ставлення, глибина знань і характер освоєння учням початкової школи різних видів діяльності в позакласній роботі. На основі отриманих даних зроблено висновки щодо наявного стану формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Рівні формування артистизму в учнів початкової школи з
урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності
в різних формах позакласної роботи
(констатувальний зріз)**

Рівні	Контрольний клас (%)	Експериментальний клас (%)
Початковий	34	37
Середній	31	28
Достатній	23	24
Високий	12	11
	100	100

Згідно з отриманими в процесі констатувального експерименту даними до учнів, які відповідали показникам низького рівня формування артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їх *ставлення, знання та освоєння* роботи в різних формах позакласної роботи, віднесено 34% і 37%. Ставлення цих учнів до різних форм позакласної роботи характеризувалося виявом лише епізодичного інтересу. Учні з цієї групи рідко цікавили співи, танцювальна діяльність, вони не мали чітко визначених уподобань у сфері театральної діяльності, але до ігрової діяльності відносилися із задоволенням.

Про своє ставлення молодші школярі з низьким рівнем вияву інтересу до різних видів діяльності в позакласній роботі говорили так: «Я не буду співати, хоча я вмю» (Катя М.), «Я люблю грати в різні ігри, а не в театр» (Володимир О.), «Мені подобається сучасна музика, яку

слухають мої мама і тато, я співаю з ними в караоке» (Кіра В.), «Мені не подобається працювати в парі із дівчатами. Я люблю грати в футбол» (Микола Ж.).

Учні початкової школи із середнім рівнем формування артистизму з урахуванням їх ставлення, знання та освоєння роботи в різних формах позакласної роботи (31% і 28%), характеризувалися виявом стійкої орієнтації, пов'язаної з творчою діяльністю. Для учнів цієї групи був характерний більш сталий зв'язок з музично-ритмічною творчістю. Діти наголошували на тому, що вони люблять слухати музику, прагнуть виконувати сучасні пісні з ритмічними рухами. У своїх судженнях вони зазначали: «Мені подобається музика яка не дає сумувати» (Марія В.), «Я люблю різну музика, тому що вона подобається моїм батькам» (Олеся П.), «Мені не подобається виконувати рухи під незнайому музику» (Саша К.).

За означеним критерієм для учнів початкової школи із достатнім рівнем формування артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних формах позакласної роботи (23% і 24%) характерним був вияв свідомої потреби у виконанні й сприйманні різних творів. Для цих дітей властивий глибокий інтерес до музики, танців, хороводів, театрального мистецтва. Учні отримують задоволення, естетичну насолоду, у них приємні почуття, пов'язані зі сприйманням прекрасного.

Учні, що віднесені до цієї групи, зазначали: «Я дуже люблю музику і ходити з батьками до театру» (Марина Б.), «Я люблю рухатися під музику і виконувати різні танці, тому що мені подобається фігура нашої вчительки з хореографії» (Наталія Ф.).

Лише 12% і 11% з-поміж досліджених нами учнів початкової школи відповідали показникам високого рівня формування артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних формах позакласної роботи

Йдеться про тих учнів, які засвідчили своє бажання сприймати, оцінювати й освоювати різні види літературної, музичної, хореографічної, театральної-ігрової діяльності, а також їх використовувати як в позакласній діяльності так і за межами школи (конкурси, концерти, виступи в різних дитячих акціях). Учні зазначали: «Я люблю гарну музику, люблю танцювати під музику, а ще хочу навчитися грати на гітарі» (Карина С.), «Я із задоволення танцюю бо в мене гарно виходить, а ще я можу підбирати музику до танців (Валерія Ш.), «Мені подобається народна музика, тому що мій дідусь гарно грає на баяні і виступає в театрі» (Дарина О.).

Згідно з отриманими даними можемо констатувати, що значна частина учнів початкової школи (34% і 37% з-поміж досліджених) відповідає показникам низького рівня формування артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних мистецьких формах позакласної роботи

На жаль, учні, віднесені до цієї групи, характеризувалися тим, що лише епізодично приймали участь у різних формах позакласної роботи.

Ми можемо констатувати, що в групі із низьким рівнем вияву артистизму в різних формах позакласної роботи в учнів не відбувається належного діалогу, що призводить до певних обмежень у взаємодії зі світом прекрасного.

Близько 31% і 28% з-поміж досліджених нами учнів початкової школи засвідчили показники середнього рівня вияву. В цій групі учнів спостерігається кращий зв'язок із різними видами позакласної діяльності. Учні початкової школи прагнуть емоційно та розумно освоювати музичне, хореографічне та театральні-ігрове мистецтво.

Добре, що серед учнів початкової школи були ті, які засвідчили високий рівень до творчої позакласної роботи. Таких учнів було виявлено лише 12% і 11% з-поміж досліджуваних. Ці учні здатні із

задоволенням виявляти своє ставлення, свої знання в різних формах позакласної роботи. Вони не тільки сприймають новітню творчу інформацію, а й використовують її в повсякденному житті.

Дані констатувального експерименту дозволили зробити висновок про те, що наявний стан формування артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних мистецьких формах позакласної роботи не відповідає сучасним вимогам.

З'явилася необхідність з'ясування основних причин, які не сприяють досягненню належних результатів формування артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних формах позакласної роботи

Це підтверджує необхідність впровадження до освітньо-виховного процесу експериментальної групи спеціально розроблених методичних матеріалів для визначення ступеня їх результативності порівняно з контрольною групою.

У результаті організації констатувального експерименту уточнено, що рівень формування артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних формах позакласної роботи свідчить про нерозвиненість потреби в зацікавленості й бажанні дітей займатися позакласною творчою діяльністю.

За відсутністю необхідних умінь та навичок, байдужого ставлення до позакласної мистецької діяльності учні показують низький рівень знань. Учні середнього рівня сформованості артистизму з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних формах позакласної роботи виявляють зацікавленість, і хоча не мають навичок, прагнуть вчитися співати, танцювати, відтворювати образи в театральній ігровій діяльності.

Учні початкової школи з високим рівнем сформованого артистизму проявляють творчу чутливість, використовують засоби сценічної виразності в процесі виконання віршів, пісень, танців, проявляють різні мистецькі характеристики та властивості людини, яка прагне до творчого самовдосконалення.

На основі організації констатувального експерименту ми дійшли висновку, що сучасний рівень формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи потребує пошуку і застосування ефективних форм і методів художньо-естетичної освіти і виховання.

Отже, за нашими спостереженнями в процесі експерименту можемо констатувати, що необхідним постає питання щодо виявлення сутності й специфіки формування артистизму як якості й сукупності мистецьких здібностей учнів початкової школи.

2.3. Методика формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи

Позакласна робота в початковій школі забезпечує безперервність виховного процесу, а також доповнює художньо-творчу діяльність дітей не тільки на уроках, а й у повсякденному житті. В сучасній українській школі розробка методики формування артистизму в молодших школярів під час позакласної роботи стає актуальною педагогічною основою.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що сучасний рівень формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи потребує пошуку і застосування ефективних форм і методів художньо-естетичної освіти і виховання.

Науково-педагогічний аналіз літературних джерел спонукав нас до визначення та теоретичного обґрунтування педагогічних основ

зазначеної теми й необхідних рішень для успішного здійснення проблеми нашого дослідження.

На основі аналізу науково-педагогічної та мистецтвознавчої літератури, нами виділено ряд поглядів таких педагогів-практиків, як Ольги Апраксіної, Людмили Безбородової, Оксани Гумінської, Людмили Масол, Елли Печерської, Олександра Ростовського, Аліси Тараканової, Людмили Хлебнікової, Антоніни Шевчук та ін.

Значний внесок у розробку мети, принципів та реалізацію змісту естетичного виховання з питання формування артистичності в учнів початкової школи розробили Людмила Аристова, Ірина Гриценко, Ольга Лобова, Галина Падалка, Оксана Рудницька та ін.

Поряд з наступністю основними принципами мистецького навчання (Галина Падалка), в позакласній роботі виступають:

- планомірність;
- послідовність;
- систематичність;
- зацікавленість;
- добровільність;
- самодіяльність;
- ініціативність та ін., що удосконалює навички сприймання різних видів мистецтв, а також і артистичні (виконавські) здібності дітей.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури для подальшої роботи над нашим дослідженням необхідним постає організація і проведення формувального експерименту, метою якого є перевірка ефективності методики формування артистизму в молодших школярів під час позакласної роботи.

Відповідно до мети нашого дослідження були визначені завдання формувального експерименту:

1. Розробити методичні матеріали щодо формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

2. Скласти орієнтовну тематику позакласних заходів щодо різних форм позакласної мистецької діяльності в початковій школі.
3. Ознайомити вчителів початкової школи з основними видами, методами та прийомами формування артистизму в молодших школярів під час позакласної роботи.
4. Відстежити динаміку формування артистизму в молодших школярів під час позакласної роботи.

Реалізація цих завдань здійснювалась за таких певних умов як зацікавлення учнів початкової школи до позакласної діяльності в різноманітних мистецьких формах, а саме: групових і масових.

В групових формах позакласної мистецької діяльності ми виділили наступні види: вокальний (хоровий спів), фольклорний (народний спів, хороводи, народні ігри, інсценізація пісень та ін.), хореографічний (народні і сучасні танці, танки, етюди тощо), театральний (театралізація-гра, опера-казка, інсценізація та ін.).

Масові форми, які поділяються на прості та комплексні, що відрізняються різноманітністю використаних засобів і методів (тематичні ранки і свята, вечорниці, КВК, art-flash mob, перфоманс та ін.) в новій українській школі займають пріоритетні місця.

На наш погляд, ці види діяльності формують в учнів і активного слухача, і співака, і музиканта, і актора, а також імпровізатора, а саме артистизм.

Зазначені педагогічні основи формування артистичності в учнів початкової школи вимагали експериментальної перевірки та підтвердження своєї ефективності, щодо доцільності їх упровадження в освітній процес початкової школи.

У процесі формувального експерименту використано комплекс методів, а саме: бесіди, позитивний приклад, вправи, етюди, педагогічні спостереження, створення виховних ситуацій, змагання, заохочення,

аналіз результатів творчої діяльності учнів, статистичні вимірювання та ін.

Використання цих методів є необхідним для отримання об'єктивної наукової інформації. Це засвідчить властивий молодшим школярам рівень, а також характер змін та якісних новоутворень, які відбулися завдяки впровадженню на практиці запропонованих завдань.

Формувальний експеримент потребує послідовного вирішення зазначених завдань щодо його змісту та організації.

Для цього запропоновано декілька етапів експериментальної роботи.

Кожний із визначених етапів експериментальної роботи мав відповідний зміст і характерні організаційні особливості.

Необхідність підготовчого етапу формувального експерименту була зумовлена тим, що зазначені педагогічні основи формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи було обґрунтовано на теоретичному рівні. Для їх практичного втілення в освітній процес початкової школи необхідним було здійснити підготовчу роботу, зміст якої передбачав розробку програмно-методичних матеріалів щодо проведення різних видів позакласної мистецької діяльності в групових і масових формах.

В процесі роботи над підготовчим етапом формувального експерименту важливо було дослідити та порівняти рівні сформованості артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх *ставлень, знань і освоєння* діяльності в різних формах позакласної роботи

Для цього нами виділено дві групи учнів початкової школи – контрольну та експериментальну.

Отримані на початку формувального експерименту дані засвідчили, що учні, віднесені до контрольної та експериментальної груп, не мали суттєвої різниці щодо якісних і кількісних показників

щодо ставлень, знань і освоєння діяльності в різних видах позакласної роботи.

Більша частина учнів початкової школи мала низький рівень зазначеної підготовки. Так, 37 % учнів початкових класів, віднесених до експериментальної групи, та 34 % учнів з контрольної групи засвідчили показники низького рівня щодо вияву артистизму з урахуванням їх ставлення, знання та освоєння роботи в різних формах позакласної роботи.

Вони майже не виявляли інтересу до хорової, фольклорної, театральної творчості, володіли поверховими уявленнями та знаннями з мистецьких дисциплін, звертали увагу переважно на виконання ритмічних та ігрових завдань.

Згідно з отриманими даними 28 % учнів з експериментальної групи та 31 % учнів з контрольної групи продемонстрували кращі показники, які відповідали середньому рівню зазначеної підготовки.

Для молодших школярів цієї групи був характерний більш сталий зв'язок з різними видами мистецтва. Учні наголошували на тому, що вони люблять співати й танцювати, прагнуть виконувати сучасні пісні з ритмічними рухами, але вони швидко стомлювалися і переходили від одного виду мистецької діяльності до іншої, не усвідомлюючи змісту.

Для учнів із достатнім рівнем з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних мистецьких формах позакласної роботи (контрольна – 23% та експериментальна – 24%) характерним був вияв свідомої потреби у виконанні й сприйманні творів різних видів художньо-творчої діяльності.

За нашими спостереженнями молодші школярі отримують задоволення, естетичну насолоду зі сприйманням прекрасного. Вони створюють власні танцювальні етюди під запропоновану музику, самостійно імпровізують, висовують свої пропозиції щодо театральної ігрової діяльності.

На підготовчому етапі формувального експерименту нами з'ясовано, що 11 % учнів з експериментальної групи та 12 % з контрольної групи відповідали показникам високого рівня щодо творчої роботи в різних формах позакласної роботи.

Ці учні із задоволенням характеризують і оцінюють різні види мистецької діяльності. Вони швидко сприймають й освоюють літературну, музичну, хореографічну, театральну-ігрову діяльність, а також пропонують свої варіанти виступу. Діти засвідчили вміння швидко освоювати та виконувати творчі вправи, завдання.

Нажаль, кількість учнів високого рівня артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних формах позакласної роботи як в експериментальній так і в контрольній групах була незначною.

Вивчення стану формування артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних формах позакласної роботи, залучених до експериментальної та контрольної груп, дозволило зробити висновок що в обох групах домінували учні з низьким рівнем, і лише незначна частина молодших школярів мала можливість продемонструвати кращі результати.

Значення *основного етапу формувального експерименту* полягало в тому, щоб визначені й обґрунтовані на теоретичному рівні педагогічні основи формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи й отримали свою реалізацію на практиці.

Зазначимо, що під час основного етапу формувального експерименту нашого дослідження важливим було забезпечення системного вирішення вказаних питань.

За нашими спостереженнями важливого значення набували педагогічні дії, які б суттєво змінили та покращили якісні та кількісні показники щодо формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

1. Нами розроблені методичні матеріали щодо формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

Розглянемо групові форми позакласної мистецької діяльності, серед яких ми виділили наступні види:

А) Вокальний (хоровий спів).

Формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи починається з уроку музичного мистецтва, основою якого зазвичай виступає хоровий спів. Керівником хорового гуртка звичайно виступає вчитель музичного мистецтва, який спрямовує виховну роботу на розвиток артистизму у молодших школярів засобами вокально-хорових навичок, співу, виступів на концертах, святах, фестивалях та ін.

Склад співаючих – до 30 осіб, а заняття продовжується 40 хвилин.

Критеріями вибору репертуару виступають:

- можливості хору;
- вікові особливості дітей;
- малі різножанрові форми;
- доступність і зрозумілість тексту дітям;
- здібності учнів;
- бажання і професіоналізм учителя;
- традиції позакласної роботи в молодшій школі та ін.

Виступи хорового колективу на публіці дозволяють дітям адаптуватися на сцені, контактувати з глядачами, завдяки чому в учнів формуються артистизм, здатність до естетичного сприймання і переживання.

Нажаль, на сучасному етапі не всі заклади загальноосвітніх шкіл мають хори.

Разом із тим, діти завжди прагнуть до взаєморозуміння і завжди потребують уваги до себе. Головним авторитетом у школі для учнів

виступає учитель. Так, на прикладі досвіду Василя Сухомлинського: «Учитель, який володіє високою емоційною культурою, відчуває світ людини з того відбиття думок, почуттів, переживань, які випромінюють очі. Збагнувши, що в учня не все гаразд, чуйний учитель не стане відразу розпитувати чи заспокоювати. Він дасть дитині відчути, що здогадується про її сердечну тривогу, смуток, турботу, горе. Переконавшись, що дитина потребує допомоги, вчитель говорить з нею на самоті. Вміння підійти до цієї розмови – дуже важлива риса емоційної культури» [58 с. 17].

Учнів приваблюють статичні та динамічні артикуляційні вправи, які можуть використовувати не тільки вчителі музичного мистецтва, але й класні керівники.

1. Статичні артикуляційні вправи виконуються у повільному темпі. Кожна артикуляційна поза витримується протягом трьох – семи секунд, після чого язик, губи й щоки приймають нейтральне положення на такий же час.

Мета статичних вправ – це вироблення в учнів вміння втримувати органи артикуляції в певному положенні:

- а) «Пташенятко хоче їсти» – широко відкрити рот.
- б) «Собачка посміхається» – посміхнутися так, щоб були видні верхні й нижні зуби (щелепи при цьому стислі).
- в) «Качки ніс» – губи витягнуті вперед так, як проговорити звук «У».

«Артикуляційна гімнастика містить:

- вправи на тренування рухливості м'язів губ, язика, м'якого піднебіння, нижньої щелепи;
- ігри та вправи на розвиток слухової уваги, сприймання, пам'яті.

Мімічна гімнастика – це вправи на розвиток дрібних м'язів обличчя [27, с. 11].

2. Динамічні артикуляційні вправи виконуються в більш швидкому темпі. Наприклад:

а) «Годинники» – рот відкритий, губи в посмішці. Гострим кінчиком язика робимо чіткі рухи від лівого куточка рота до правого, проговорюємо: «тік-так».

б) «Веселий та сумний» – на «раз» – губи в посмішці, на «два» – губи витягнути вперед трубочкою.

3. «Малювання голосом»

Одним із незвичайних та оригінальних методичних прийомів виступає такий вид діяльності як «Малювання голосом», що представляє собою вільне ковзання голосом по намальованих лініях, які демонструє вчитель на папері, на дошці або рукою.

Цей прийом допоможе учням самостійно управляти лінією руху свого голосу. Виконання таких вправ повинне бути спокійним, без різких вигуків і м'яким вдихом та видихом. Висхідні, низхідні та округлені лінії повинні немовби повисати в просторі. В подальшому по руці вчителя учні зрозуміють у якому напрямку вести свій голос.

Перш ніж почати працювати з намальованими моделями (різнопланові лінії), учні пробують зображувати голосом завивання вітру, політ жука або птаха, стрибки жабеняти, краплі дощу та ін.

Таким чином, формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи засобами вокально-хорових навичок дозволяють вирішувати актуальні проблеми, що пов'язані із вербальними та невербальними видами спілкування, які розвивають у дітей пам'ять, уяву, фантазію, створюють позитивний настрій.

Б) Фольклорний (народний спів, хороводи, народні ігри, інсценізація пісень та ін.),

Знайомство молодших школярів із фольклорними звичаями і традиціями є одним із провідних напрямів сучасної педагогіки. Формування артистичних навичок у процесі виконання українських

народних пісень, виховання інтересу й поваги до традицій свого народу, сім'ї, розвиток естетичного смаку й творчих здібностей, освоєння народної культури: вивчення побуту, календарно-обрядових дійств – основна мета занять молодших школярів у фольклорному ансамблі.

Синкретична сутність дитячого музичного фольклору в тому, що учні початкових класів мають змогу приймати участь у різних видах діяльності. Це співи, ритміка, хореографія, гра на музичних інструментах, театр, гра, імпровізація.

Про невичерпні можливості фольклору писали такі корифеї як Василь Верховинець, Марко Вовчок, Олесь Воропай, Філарет Колесса, Микола Леонтович, Микола Лисенко, Василь Скуратівський, Леся Українка, Іван Франко та ін.

Учені Інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнології ім. Максима Рильського НАН України підготували посібник, присвячений українським дитячим народним іграм і розвагам.

Антологія під назвою «Дзига», укладена як практичний посібник, що зібрав українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Це один із варіантів нестереотипного та захопливого посібника. Запровадження ігрових методів і прийомів в навчально-виховний процес через обрядове коло разом із піснею і танцем, хороводом і грою, словом, лічилкою, скоромовкою та небилицями, спонукають до спостереження автентичної музичної культури в живому звучанні [35, с. 6].

Творчий учитель може створити власну систему роботи на основі фольклорних ідей і засобів, задумати і написати власний сценарій для молодших школярів, тому що педагогічна робота неможлива без використання в повсякденній діяльності з дітьми творів народної спадщини.

Обов'язковою умовою успішної підготовки учнів щодо яскравих виступів є професіоналізм керівника, який на власному прикладі може

зацікавити учнів, донести до них народну пісню, словесну й хореографічну формулу.

Специфіка народного співу дозволяє дитині поступово включатися до співу, особливо якщо це хоровод. Їй не обов'язково заучувати текст, який своєю багаторазовістю забезпечує швидке запам'ятовування.

Хоровод – це народний круговий масовий обрядовий танець, формулою якого є рух + співи + танець + ігрове дійство. Це рух рука в руку. В давні часи ці танки супроводжували практично всі слов'янські свята і були прив'язаними до кожної пори року (зима, весна, літо, осінь). Кожен хоровод має свої особливості. Через рух і єднання проробляються психічні й фізичні можливості кожного учасника хороводу, що в свою чергу несе терапевтичний ефект. Головна мета хороводного водіння – задати ритм і не розірвати руки. Існують ігрові хороводи для хлопчиків і дівчаток (Новий рік), тільки для дівчаток (Веснянки), з акомпанементом й без нього.

Кожну гру педагог подає в інсценізованому вигляді, який передбачає наявність певної драматургії, реквізиту, розподілення ролей між учасниками.

Важливо зазначити, що високохудожнім прикладом є творчість Василя Верховинця. Його методичний посібник дитячих ігор зі співами «Весняночка» на сьогодні є рідкісним настільним підручником для вчителів, студентів, вихователів і батьків. У цій педагогічній роботі зібраний дитячий музично-ігровий репертуар, що розкриває національний характер українського народу, посилює емоційний та естетичний вплив не тільки на дітей, але і на дорослих.

Інсценізація і театралізація репертуару збірника супроводжуються пісенним і народним хореографічним супроводом. Календарно-обрядовий цикл дитячого фольклору розкривається у таких

розділах як «Весна», «Літо», «Осінь», «Зима», що спираються на принципи української етнопедагогіки.

До книги увійшло більш ніж сто п'ятдесят рухливих музичних ігор з піснями для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку за мотивами українських народних пісень, а також композиції автора та відомі зразки композиторів-класиків, таких як Микола Лисенко, Микола Леонтович, Кирило Стеценка та ін.

Автор звертався до поетичної творчості Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Павла Тичини, Олександра Олеся, Ярослава Верховинця та ін.

Прикладами можуть бути інсценізації «Ходить гарбуз» (запис Василя Верховинця) № 109, стор. 229; «Подоляночка» (слова і мелодія народні) № 67, стор. 158; «Вийшли в поле косарі» (слова і музика народні, обробка Кирила Стеценка) № 110, стор. 232 та багато інших [19].

Таким чином, народний спів, хороводи, народні ігри, інсценізація пісень та інші види фольклорної діяльності являють собою комплексне сполучення формування артистичних здібностей учнів під час позакласної роботи на рівнях наслідування, виконавства, ініціативи та творчого пошуку.

В) Хореографічний (народні і сучасні танці, етюди тощо).

За визначення Антоніни Шевчук «Дитяча хореографія – це хореографія, що відповідає віковим особливостям психічного розвитку дітей дошкільного віку, провідній ігровій діяльності в дошкільному віці та діяльності спілкування, призначена для особистісного, зокрема хореографічного розвитку дитини, набуття нею хореографічної компетенції» [36, с. 10].

Хореографічне мистецтво – це послідовність кроків, пластики рухів людського тіла, фігур, що створює художній образ, який відображається за допомогою змісту музичних творів.

Ми поділяємо зазначену позицію науковця Світлани Якименко про те, що «хореографія допомагає набутти впевненості у власних силах, дає поштовх до самовдосконалення, до постійного розвитку. На різних етапах свого розвитку людство постійно зверталася до танцю як до універсального засобу виховання тіла і душі людини – засобу гармонізації виховання особистості» [109, с. 52].

Галина Березова пише: «Органічне поєднання руху, музики, гри формує атмосферу позитивних емоцій, Специфіка танцю полягає в тому, що думки, почуття, переживання людини передаються без допомоги мови, засобами рухів і міміки. За допомогою спілкування з музикою й танцем діти вчаться пізнавати світ і самих себе, а заняття танцями не тільки розвивають музикальність, але й допомагають розкривати себе емоційно й музично у творчості, виховувати увагу, волю й комунікабельність» [12].

Враховуючи, що ритмікою і хореографією у початковій школі займаються учні без попереднього відбору, одним із головних завдань учителя хореографії є корекційна робота, яка має на увазі спостереження за вихованцями, попередження й виправлення дефектів постави, стопи та ін.

Як і музичне мистецтво, так і процес музично-ритмічної творчості проходить у часовому просторі. Художньо-творчий процес будується на *підготовчій, пошуковій та виконавчій діяльності*.

Підготовча діяльність – це слухання музики, роздуми, обмірковування, роздуми, уявлення певного сюжету, а також розподіл ролей.

Пошукова діяльність передбачає пошук різноманітних видів музичних рухів, фігур, самостійного рішення щодо сюжетного образу, імпровізацію.

Виконавча діяльність – це виразне виконання учнями власних танцювальних композицій.

Доцільним є використання танцювальних вправ, етюдів різної спрямованості. Це пантоміма, рухи народного, класичного, сучасного та елементарного бального танців, фігурні та композиційні перешикування, завдання на емоційне сприймання музики, музично-рухову координацію рухів та розвиток уваги та ін.

На нашу думку мистецтво танцю в позакласній роботі початкової школи є тим поняттям, яке в першу чергу як організовує так і розкріпачує учнів, робить їхню поведінку природною.

Музичні етюди як форма музично-ритмічного виховання сприяють формуванню артистизму молодшого школяра, особистісного творчого потенціалу.

З методичної точки зору щодо застосування музичних етюдів в хореографічній роботі з учнями початкової школи необхідним постає розвиваюче середовище, у якому молодші школярі можуть підкреслити свою індивідуальність.

Діалог учителя із учнями повинен спиратися:

- на врахування вікових особливостей молодших школярів;
- на врахування інтересів дітей;
- на знання, уміння і досвід емоційного сприймання учнями музичних творів;
- на попередній досвід учнів (танцювальні рухи, які учні вже знають і вміють виконувати);
- на заохочення учнів до творчої співпраці із однолітками.

Вчитель обов'язково повинен відзначати успіхи дітей.

Для успішного застосування творчих етюдів, які формують у дітей елементи *артистизму*, а також розвивають уяву, пластичність, почуття ритму, уміння рухатися нами були запропоновані наступні вправи.

Вправа № 1.

Ритмічні вправи для розвитку почуття ритму під читання віршів.

Читаючи текст, разом із учнями проплескати ритм вірша. Потім учні роблять це самостійно.

У нашої доньки

Дві малі долоньки.

Кіски дві і ніжки дві,

Щоб стрибати по траві.

А язик, хоча й один,

Але меле, наче млин (В.Бондаренко) [60, с. 272].

Вправа-етюд № 2.

«Жабенятка»

Пластичні етюди під читання віршів або спів.

Виразно читаючи вірш або виконуючи пісню, можна передати зміст за допомогою рухів. Ми запропонували учням вправу-гру «Жабенята».

Основними рухами в жабки є стрибки. Діти уявляють ходу жабки, її поведінку у воді й на суші.

Сиділи жабенятка, маленькі зеленятка,

Сиділи і стрибали, співали як уміли.

Раз-два! Ква-ква-ква!

Три-чотири! Ква-ква-ква!

Раз-два! Ква-ква-ква!

Ось і всі слова!

Учням пропонується пофантазувати й зіграти сценку-етюд (хтось буде квакати-співати в хорі, хтось показувати акробатичні номери у воді, а хтось буде танцювати та ін.).

Вправа-етюд № 3.

«Лічилочка»

Спочатку учні імпровізують під читання тексту, пригадують і уявляють звички кошеняти, а потім під запропоновану музику.

У зеленому садочку

Сидить котик в холодочку.

Лапкою він чеше вуса,

Язичком він лиже пузо.

Мишенята, не зівайте,

Від коточка утікайте! [60, с. 253].

Таким чином, синкретичність хореографічного мистецтва є тією ланкою, яка не тільки розвиває музичні й рухові навички, але й надає уявлення про акторську майстерність, формує в учнів початкової школи артистизм.

Г) Театральний (театралізація-гра, опера-казка та ін.).

Осягнути елементарні основи театральної діяльності, а також оволодіти практичними навичками та розширити досвід спілкування у колективі допоможуть такі види як театралізація-гра, опера-казка та ін.

Ми цілком поділяємо думку із Лесею Макаренко щодо педагогічних можливостей театральної діяльності у формуванні артистизму в молодших школярів. Як системний процес, що починається із ознайомлення зі сценарієм і супроводжується детальним аналізом сюжету і вчинків героїв, обговоренням їх поведінки, розучуванні ролей, самостійному втіленні образу героя, театралізована діяльність – це ігрова діяльність, у якій молодші школярі вчаться відчувати емоційний стан персонажів і займають місце героя гри-забави або глядача.

Формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи в процесі театральної діяльності повинно мати чітку етапність. Це дозволить емоційно впливати на поведінку та характер взаємодії дитини з навколишнім світом [49].

Ми в нашому дослідженні розробили для молодших школярів завдання, педагогічним задумом якого передбачалося порівняти різні

настрої (емоції) людини і казкових героїв засобами театральної-ігрової діяльності.

Учитель: В житті кожної людини відбуваються різні події. Коли людині весело – вона посміхається, сумно – плаче, якщо байдуже, ми також це помітимо.

Як з першого погляду визначити настрій мами, тата, бабусі, братика, сестрички? Яким словом можна назвати вираз обличчя людини, в будь-який момент? (почуття, настрій, емоції)

Учні розпізнавали і відчували різні настрої людини. В етюдах-імпровазіях розкривали значення наступних слів:

- Радість – почуття задоволення, втіха, приємність.
- Гнів – почуття сильного обурення.
- Страх – стан хвилювання, тривоги, викликаний чеканням чого-небудь небажаного.
- Дивина – те, що викликає здивування, чудо.
- Сум – невеселий настрій, спричинений горем, невдачею.

Учні засвоювали особливості художньо-образного мовлення, музики, ритміки, руху. Важливим було те, що вони почали відчувати зв'язок мистецтва із природним і культурним середовищем, життєдіяльністю людини, її емоціями, уявою і фантазією.

Потім учням було запропоновано відправитися у гори і пограти в «Гірську луну» (почергове повторювання ритмічних рисунків маленькими чарівними гірськими камінцями) і скласти словесний портрет Гірського короля.

Учитель: У мене є ціла скринька чарівних гірських камінців за допомогою яких ми перевіримо хто склав найчарівніші ритмічні таночки для трелей, гномів і ельфів. Хто це такі і де вони живуть?

Учитель роздає учням із кошика морські камінчики і на тихому фоні музики Едварда Гріга «В Печері Гірського Короля» із сюїти «Пер Гюнт» учні слухають, а потім відтворюють ритмічні рисунки.

Наступний етап – передати образи музичного твору мімікою і пантомімікою.

Після такого творчого завдання учням запропоновано зіграти камінцями ритмічний канон за фразами (спочатку за вчителем, потім за учнем).

Школярі складають словесний портрет Гірського короля і переглядають однойменний мультфільм.

Таким чином, вчителі, які обізнані в театральних видах діяльності, створюють умови для розвитку творчої активності учнів, удосконалюють їхні артистичні й виконавські вміння у плані переживання й втілення художнього образу, розвивають у дітей інтерес до театральної-ігрової діяльності, а також прилучають молодших школярів до театральної культури, збагачують їхній театральний досвід, а саме знання про театр, його історію, театральні професії та театральну термінологію тощо.

На сучасному етапі в новій українській школі пріоритетними виступають *масові форми*, які, поділяються на прості та комплексні. Вони відрізняються різноманітністю використаних засобів і методів (тематичні ранки і свята, вечорниці, КВК, art-flash mob, перфоманс та ін.)

Свята – дні, коли урочисто відзначають видатні події, знаменні дати; святкування, празник, присвяток; відзначувальний звичаєм або церквою день на честь якої-небудь події чи святого; похід до опери, балету, театру; важлива, радісна, приємна подія, а також день, коли вона сталася [66, с. 257 – 258].

Кожний клас є унікальним, тому готових сценаріїв для проведення масових форм позакласної роботи бути не може. Класний керівник, орієнтуючись на індивідуальні особливості учнів свого класу, самостійно добирає тексти, складає сценарії, розподіляє ролі, готує різні конкурси, працює в діалозі з батьками.

Необхідно зазначити, що колективна форма роботи дозволяє кожному школяру знайти значиме місце в спільній справі. Учителю важливо підтримувати інтерес учнів до виконуваної справи. Кожний із учнів повинен мати можливість виявити свої артистичні здібності.

Одним із сучасних видів масових форм позакласної роботи виступає art-flash mob і перформанс.

Учням було роз'яснено, що мета флешмобу досягається за «ефектом юрби», без підготовленого керівництва, спонтанно і не рекламується. Флешмоб повинен викликати здивування, а не сміх. Всі учасники повинні виконувати танцювальні рухи із задоволенням.

Учасниками флешмобу можуть бути абсолютно незнайомі люди і під час акції вони не повинні ніяк показувати, що їх щось зв'язує. В школі флешмоб – це цікава перерва між уроками, позакласна робота (учні виконують рухи за записами, що транслюються за допомогою технічних засобів або ІКТ), або спонтанні ігрові фрагменти, запропоновані батькам, на святах, екскурсіях, подорожах та ін.

Молодшим школярам ми запропонували прийняти участь у мистецькому перформансі, а саме придумати танцювальний етюд із лялькою-мотанкою або скласти власну колискову пісеньку для ляльки-мотанки, яку діти повинні виробити із заготовленого матеріалу за власним бажанням.

Під час роботи дітей звучала спокійна українська мелодія. Учитель, який теж працював разом із учнями на фоні музики розповідав: «Коли люди закликали весну, з'являлася Богиня Лада — богиня краси, любові, родючості. У неї двійко дітей — Лель і Ляля, чії імена пов'язані із весняним відродженням природи, дитинством.

«Ляля», «лялька»— це звертання і до дівчинки і до лелеки, що приносить дітей, а іграшка «лялька» з давніх часів є для людей оберегом, що піклується про маленьку дитину, дарує їй незабутні хвилини радощі та задоволення».

Всі авторські роботи учнів були виконані в реальному часі, на очах у всіх запрошених на перформанс. Першою, свою роботу показала вчитель. Вона зімпровізувала танцювальні рухи й заспівала колисанку. Потім учні показали свої роботи й отримали бурні аплодисменти.

Нажаль, не всі діти погодилися виконати під музику танцювальний етюд із виготовленою лялькою-мотанкою, а колискову пісню ніхто не склав. Учні пригадали колискові, які були вивчені на уроках музичного мистецтва, які пригадали із досвіду сім'ї.

Таким чином, основним завданням учителя є формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи, що переходить від епізодичної його освітньої функції до системної.

Публічність, як специфіка педагогічної професійної ситуації, обумовлена тим, що вчитель, як актор впливає на почуття, думки учнів і має емоційно-вольовий вплив на них. Він формує артистизм в учнів початкової школи під час позакласної роботи в доступних, зрозумілих і сприйнятливих формах.

Формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи розглядається як методика введення дітей у національну та світову культуру, що відбувається поступово і припускає цільову інтеграцію дисциплін художньо-естетичного циклу.

Мовленнєвий артистизм учителя, що складається із темпу подачі інформації, яскравих лексичних оборотів, жестів, міміки, погляду – є органічною педагогічною основою, яка допомагає синтезувати такі психологічні процеси людини як сприймання, мислення, мова, уява, що проявляється у різних видах мистецької активності.

Основними прийомами формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи виступають:

- подача інформації у цікавій формі;
- позитивний діалог учнів і вчителя;
- позитивне середовище між однолітками;

- орієнтація на колективну творчість;
- досягнення художньо-творчого результату.

Таким чином, зазначені нами педагогічні дії дозволили під час основного етапу формувального експерименту вплинути на формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

2.4. Результати експериментальної перевірки ефективності методики формування артистизму в молодших школярів під час позакласної роботи

Основним завданням підсумкового стану формувального експерименту є аналіз педагогічних основ формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи

На підставі отриманих даних з'ясовувались фактичні зміни у формуванні артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи експериментального (ЕК) та контрольного класу (КК).

Методика контрольного експерименту здійснювалась переважно за методикою констатувального експерименту, тобто молодші школярі ЕК та КК виконували однакові завдання за трьома компонентами: аксіологічного, когнітивного та креативного. Дані контрольного експерименту порівнювались з даними, отриманими на початку дослідження, тобто до проведення формувального експерименту. Як свідчать результати констатувального експерименту, в учнів ЕК та КК не було значного розходження щодо рівнів формування артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх ставлень, знань і освоєння діяльності в різних формах позакласної роботи.

Контрольний експеримент проводився одночасно за всіма компонентами. Результати порівнювались за компонентами та за рівнями формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи.

На початку контрольного експерименту виявлялись дані з розвитку емоційно-мотиваційного компонента в ЕГ та в КГ.

Отримані дані у контрольному експерименті за трьома компонентами формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи були зіставлені з результатами констатувального експерименту та зведені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Порівняльні дані рівнів формування артистизму в учнів початкової школи в різних формах позакласної роботи
ЕК та КК до та після експерименту**

Учні	Рівні формування артистизму в учнів початкової школи в різних формах позакласної роботи							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	До експ.	Після експ.	До експ.	Після експ.	До експ.	Після експ.	До експ.	Після експ.
ЕК	11	14	24	27	28	32	37	27
КК	12	13	23	23	31	33	34	31

За нашими спостереженнями, аналіз отриманих даних свідчить про те, що якісні зміни показників кожного компонента привели до змін у рівнях формування артистизму в учнів початкової школи в різних формах позакласної роботи ЕК та КК до та після експерименту.

Узагальнення отриманих даних експериментальної роботи дозволило прослідкувати динаміку рівнів формування артистизму в учнів початкової школи в різних формах позакласної роботи.

Можемо констатувати, що в зазначеному аспекті учні з контрольної та експериментальної груп на початку формування експерименту мали близькі показники. Проте після завершення експерименту з'явилася суттєва різниця. Так, учні з високим рівнем естетичної вихованості в контрольній групі засвідчили динаміку від 12%

до 13%. В експериментальній групі динаміка була кращою і складала від 11% до 14%.

Динаміка контрольного класу достатнього рівня, нажаль, залишилися без змін – 23%. В експериментальному класі достатній рівень виріс на 3%.

Молодші школярі з середніми показниками в контрольному класі продемонстрували кількісні зміни від 31% до 33%. На відміну від них в експериментальній групі таких учнів було на початку експерименту 28%, після його завершення – 32%. Динаміка низького рівня естетичної вихованості учнів складала в контрольній групі від 34% до 31%, в експериментальній групі показники зменшилися від 37% до 27%.

Ефективно себе зарекомендувала група спеціальних методів провідних спеціалістів мистецької освіти: Едуарда Абдулліна, Ольги Апраксіної, Любові Артемової, Бориса Асаф'єва, Людмили Безбородової, Василя Верховинця, Наталії Ветлугіної, Дмитра Кабалевського, Людмили Масол, Марини Осенневої, Галини Падалки, Елли Печерської, Олександра Ростовського, Оксани Рудницької та ін.

- метод спостереження за музичними творами;
- метод захоплення музикою;
- метод імпровізації;
- метод співпереживання;
- метод міркування про музику;
- метод створення композицій;
- метод емоційної драматургії та ін.

Таким чином, спираючись на теоретико-методологічний аналіз експериментальної роботи, яка була проведена на конкретному практичному матеріалі, підтверджена гіпотеза щодо виявлення сутності та специфіки формування артистизму як якості і сукупності здібностей учнів початкової школи.

ВИСНОВКИ

Здійснений науково-теоретичний аналіз проблеми дослідження, а також результати експериментальної роботи дають підстави для наступних висновків:

На основі вивчення стану розробки проблеми дослідження у загальнодидактичній, психолого-педагогічній та мистецтвознавчій літературі обґрунтовано принципи, сутність і специфіку артистизму як сукупності здібностей дітей молодшого шкільного віку в позакласній роботі.

Позакласна виховна робота специфічна за метою, завданням, змістом і методикою проведення, тому ми виділили ряд педагогічних *принципів* ведення позакласної виховної роботи:

- принцип *добровільності позакласної роботи, створення доброзичливої, сприятливої атмосфери, що забезпечує учнів самостійним вибором форм занять, займатися тим, що цікавить дитину;*
- принцип *суспільної спрямованості, яка носить суспільно значимий характер і відповідає актуальним завданням розвитку країни, пов'язаний з досягненнями сучасної науки, техніки, культури, мистецтва;*
- принцип *ініціативи й самодіяльності, що враховує побажання самих школярів, їхні ініціативи, пропозиції, дії;*
- принцип *урахування вікових і індивідуальних особливостей учасників, що відбивається в змісті, формах, методах здійснення позакласної мистецької діяльності, у характері діалогу вчителя та учня;*
- принцип *використання ігрових форм діяльності займає особливу значимість у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, тому що потреба в ігрових прийомах дітей цього віку найбільш висока.*

Педагогічні принципи ведення позакласної роботи в початковій школі спрямовані на розвиток у дітей естетичних почуттів, емоційної пам'яті, творчої уяви, як першооснови сприймання і відтворення творів мистецтва, що передбачають важливі зміни в традиційній практиці освітньої роботи.

Ми з'ясували, що сутність артистизму полягає в здатності глибокого психологічного проникнення в музичний або літературний образ та вмінні своїм виконанням впливати на глядача.

Щодо специфіки акторської майстерності, ми поділяємо думку Костянтина Станіславського, про те, що основну увагу необхідно приділяти специфічним якостям, а саме чарівності, впливу на аудиторію, заразливості й притягання актора до глядачів.

Визначено компоненти, показники та рівні педагогічних основ формування артистизму в учнів початкової школи в сучасній педагогічній практиці.

Нами з'ясовано, що так само, як і в акторській роботі, в педагогічній діяльності важливі не тільки емпатія, але і рефлексія – здатність учителя побачити і відчувати як його сприймають і оцінюють учні. Найвищим рівнем педагогічної діяльності виступає педагогічна майстерність – вияв творчої активності особистості вчителя.

Експериментально апробовано методику формування артистизму в учнів початкової школи в позакласній роботі, доведено її ефективність. В сучасній школі ця методика органічно включається в освітній процес, стає актуальною *педагогічною основою*. Досліджено та порівняно рівні сформованості артистизму в учнів початкової школи з урахуванням їхніх *ставлень, знань і освоєння* діяльності в мистецькій позакласній роботі. Для вчителів початкової школи розроблені алгоритми проведення позакласної мистецької діяльності (групові та масові форми).

Констатувальний зріз засвідчив, що близько третини учнів мають початковий рівень щодо означеного аспекту (34% респондентів контрольної групи й 37% експериментальної), й лише невелика кількість досліджуваних (12% і 11% учнів відповідно) – високий рівень, що визначає недостатність підготовки учнів в опануванні педагогічних основ формування артистизму в учнів початкової школи в позакласній роботі

Це підтвердило необхідність впровадження в освітній процес експериментальної групи спеціально розроблених творчих мистецьких матеріалів.

Таким чином, порівняльний аналіз кількісних даних рівнів педагогічних основ формування артистизму в учнів початкової школи в позакласній роботі на констатувальному та прикінцевому етапах підтвердили правомірність висунутої гіпотези дослідження, що ефективність формування артистизму в учнів початкової школи під час позакласної роботи значно зростає, якщо в творчому процесі будуть

застосовані різноманітні сучасні мистецькі форми і методи, які отримують свою реалізацію на практиці.

Запропоновані нами освітні матеріали покликані відповідати законам сьогодення і відкривати простір для упровадження діалогової стратегії залучення учнів початкової школи до світу прекрасного.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми і є одним із перспективних напрямів даного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э.Б., Е.В. Николаева. Методика музыкального образования: учебное пособие . Москва : Музыка, 2006. 336 с.
2. Абрамян В. Театральна педагогіка . Київ : Лібра, 1996. 224 с.
3. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе: учебное пособие. Москва : Просвещение, 1983. 224 с.
4. Аристова Л. Використання навчально-методичного комплексу «Музичне мистецтво» в естетичному вихованні молодших школярів . *Мистецтво та освіта*. 2013. № 3. С. 10–13.
5. Артемова Л.В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі . Київ: Томірс, 2002. 291 с.

6. Артистизм. [Электронный ресурс] Режим доступа URL : <http://www.xarakter.net/virtues/creative/> (Дата звернення: 15.08.2020)
7. Артистизм. [Электронный ресурс] Режим доступа URL : <http://www.no-stress.ru/psy-dictionary/> (Дата звернення: 21.08.2020)
8. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / под ред. Е. М. Орловой. Ленинград: Музыка, 1973. 144 с.
9. Ахкамович В. Примерные программы внеурочной деятельности. Начальное и основное образование / под ред. В.А. Горского. Москва : Просвещение, 2014. 111 с.
10. Бажанова Р. К. Феномен артистизма в контексте современной культуры .Фундаментальные проблемы культурологии: Историческая культурология / под ред. Д. Л. Спивак. Санкт-Петербург : Алетейя, 2008. 274-282 с.
11. Безбородова Л.А. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях : учебное пособие для студентов музыкального факультета педвузов. Москва: Издательский центр «Академия», 2002. 416 с.
12. Березова Г. А. Хореографічна робота з дошкільнятами. Київ : «Музична Україна», 1989. 205 с.
13. Белухин Д.А. Мифы и легенды педагогики. Рефлексия основ педагогической деятельности: /под ред. Д.И. Фельдштейн . Издательство МПСИ, 2008. 392 с.
14. Блонский П.П. Избр. пед. и псих. /под ред. А.В. Петровского. Москва : Педагогика, 1979. 304 с.
15. Большой иллюстрированный толковый словарь русского языка: современное написание / Даль В. И. и др. Москва: Астрель Хранитель, 2007. 348 с.

16. Булатова О.С. Педагогический артистизм: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 240 с.
17. Ваганова Ж. Педагогический артистизм. Можно ли им овладеть?, 1999. 209–211 с.
18. Ваганова Жанна Валентиновна. Артистизм педагога как компонент его творческой индивидуальности. Тюмень, 1998. 197 с.
19. Верховинець В.Н. Весняночка. Ігри з піснями для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Київ: Музична Україна, 1989. 343 с.
20. Виготський Л.С. Педагогічна психологія / под.ред. В.В.Дисидентка. Москва : Педагогіка, 1991. 480 с.
21. Владимірова А.Л. Музична імпровізація як засіб формування мистецьких компетентностей молодших школярів . Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018. 143 – 147 с.
22. Владимірова А.Л. Перформанс за фольклорними мотивами «Від Явдохи до Свята матері». *Початкова школа*. 2017. № 4 . С. 18 – 19.
23. Владимірова А. Фольклорно-дозвілєва робота в системі естетичного виховання молодших школярів . Херсон: Грінь Д.С. 2012. Вип. 1. С. 8-11.
24. Владимірова А. Формування творчого мислення дітей засобами музичної казки. *Педагогічні науки*. Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. Вип. XXXXII. С. 173-177.
25. Вопросы психологии художественного восприятия в трудах А.В. Запорожца. [Електроний ресурс] Режим доступу URL: <http://www.psychiatry.ru/stat> (Дата звернення: 10.09.2020)
26. Ворожейкіна О.М. Народні звичаї та обряди . Харків : Вид група «Основа», 2010. 223с.

27. Ворожейкіна О.М. Театральна вітальня (середня школа) .
Харків: Видавнича група «Основа», 2010. 207 с.
28. Выготский Л. С. Педагогическая психология. / под ред. В. В. Давыдова. Москва: Педагогика-Пресс, 1996. 536 с.
29. Глазырина Л.Д. Методические основы музыкально-ритмического воспитания детей дошкольного и младшего школьного возраста. 2005. 78 с.
30. Голінська Т.М. Методичні рекомендації з діагностики естетичного розвитку дітей молодшого шкільного віку. Кіровоград: КП «Поліграфія», 2005. 20 с.
31. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
32. Горобець Т. Підготовка студентів-практикантів педагогічних коледжів відділення «Музичне виховання» до позакласної роботи у закладах загальної середньої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип.24. С. 408.
33. Гриценко І.В. Формування естетичного досвіду молодших школярів у процесі художнього діалогу . Херсон, 2002. 19 с.
34. Гумінська О. О. Концепція формування діяльної особистості в процесі музичного виховання. 2005. №16. С. 15.
35. Дзига. Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги / укладачі: В.Семеренський та ін. Харків: Друк, 1999. 528 с.
36. Дитяча хореографія: навчальний методичний посібник / А.С.Шевчук. та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 288 с.
37. Евгений Вахтангов: Сборник / сост., комм. Л.Д. Вендровская, Г.П.Каптерева. Москва: ВТО, 1984. 583 с.
38. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень, Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
39. Запорожець О.В. Обрані педагогічні праці . Москва, 1986.

40. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко та ін. Житомир: Видавництво Рута, 2006. 320 с.
41. Здібності-Психологія-Навчальні матеріали для студентів. [Електронний ресурс] Режим доступу URL: <https://studme.com.ua/160110135645/.../sposobnosti.htm> (Дата звернення : 25.09.2020).
42. Капська А. Й. Методика підготовки художнього твору до виконання . Київ: КДПУ, 1988. 77 с.
43. Киричук О. Соціально-комунікативна активність особистості в контексті суб'єктно-вчинкової парадигми (соціалізація особистості; комунікативність особистості; комунікативна компетентність). [Електронний ресурс] Режим доступу URL: <dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1165/1/Jaremchuk.pdf> <dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream..> (Дата звернення: 12.10.2020).
44. Коваль П.М. Мистецтво у формуванні морально-етичних цінностей студентів вищих навчальних закладів . Мистецтво в сучасній школі. [Електронний ресурс] Режим доступу URL: <http://personal.pu.if.ua/depart/petro.koval> (Дата звернення: 18.10.2020).
45. Комаровська О.А. Театральне мистецтво в курсі “Художня культура України”. *Мистецтво і освіта*. 2002. № 2. С. 26-39.
46. Кондрашова Л. В. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник. Кривий Ріг, 2008. 105 с.
47. Лобова О. Музично-творчий розвиток молодших школярів засобами музично-рухливої діяльності. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2016. № 2. С.109-113.
48. Локарева Г. Художньо-естетична інформація як засіб виховання учнівської молоді . *Мистецтво та освіта*. 2006. №1. С. 7–11.

- 49.Макаренко Л. В. Театр и театралізована діяльність у сучасному дошкільному закладі: монографія. Донецьк : ЛАНДОН, 2011. 211 с.
- 50.Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах . *Шкільний світ*. 2002. № 9.
- 51.Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів. Харків: Веста; Ранок, 2006. 256 с.
- 52.Масол Л.М. Мистецтво навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класів .
- 53.Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання : методичний посібник .Харків: Мадрид, 2015. 176 с.
- 54.Масол Л.М. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти: посібник для вчителя. Київ: Педагогічна думка, 2010. 232 с.
- 55.Мейерхольд В.Э. ЛЕКЦИИ 1918 – 1919. Москва: ОГИ, 2001. 280 с.
- 56.Музично-естетична освіта і виховання в закладах освіти області у 2019–2020 навчальному році : інструктивно-методичний лист/ укладач Т. В. Кібалова. Миколаїв : ОІППО, 2019. 52 с.
- 57.Миропольська Н. Є. Театральне мистецтво в школі. *Мистецтво та освіта*. 2002. № 1. С. 25-27.
- 58.Миропольська Н. Уроки художньо-естетичного циклу в школі : навчання і виховання : навчальний посібник.Тернопіль : Богдан, 2006. 240 с.
- 59.Михайлова М.А. Танцы, игры, упражнения для красивого движения. В помощь музыкальным руководителям, воспитателям и родителям. Ярославль: Академия Холдинг, 2000. 112с.
- 60.Мої улюблені вірші/ укладач В.І. Паронова. Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. 304 с.

- 61.Московчук Л.М. Методика формування артистичних умінь у молодших школярів на уроках музичного мистецтва. Київ, 2016. 368 с.
- 62.Музично-естетична освіта і виховання в закладах освіти області у 2019–2020 навчальному році : інструктивно- методичний лист /укладач Т. В. Кібалова. Миколаїв : ОІППО, 2019. 52 с.
- 63.Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. 768 с.
- 64.Немирович-Данченко В. И. Рождение театра. Воспоминания, статьи, заметки, письма. Москва : Искусство, 1989. 486 с.
- 65.Никольская А.А. Комментарии : Т.1/ Блонский П.П. Избр. пед. и психол. соч. в 2 т./ Москва : Педагогика, 1979. 277–301 с.
- 66.Новий тлумачний словник української мови / укладачі : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : «Аконіт», 2007. 864 с.
- 67.Ожегов С.И. Словарь русского языка . Москва : Русский Язык, 1987. 750 с.
- 68.Оновлені підходи до реалізації завдань і змісту освітньої галузі «Мистецтво» державних освітніх стандартів у 2016-2017 навчальному році». [Електроний ресурс] Режим доступу URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html> (Дата звернення: 24.10.2020).
- 69.Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва . Київ : Освіта України, 2010. 274 с.
- 70.Палій Наталія Віталіївна. Педагогічна корекція емоційної сфери молодших школярів у процесі художньо-ігрової діяльності. Тернопіль, 2000. 222 с.
- 71.Печерська Е.П. Уроки музики в початковій школі . Київ: Либідь, 2001. 271 с.

72. Примерные программы внеурочной деятельности. Начальное и основное образование / В.А. Горский и др. Москва : Просвещение, 2014. 111 с.
73. Райгородский Д. Я. Психология личности. Самара: Издательский Дом «Бахрах – М», 2002. 512 с.
74. Ростовський О. Методика викладання музики в початковій школі. Тернопіль: Богдан, 2000. 216с.
75. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Москва: Педагогика, 1986. 274 с.
76. Рудницька О. П. Музика і культура особистості. Київ: ІЗМН, 1998. 247 с.
77. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль: Богдан, 2005. 360 с.
78. Русова С. Українська національна школа . *Україна*. 1991. № 5. С.44.
79. Сац Н. И. Всегда с тобой . Москва : Искусство, 1965. 215 с.
80. Смоляк О.С. Український дитячий музичний фольклор .Тернопіль: «Лілея», 1998. 78 с.
81. Станиславский К. С. Статьи, речи, беседы, письма Москва: Искусство, 1953. 425 с.
82. Станиславский К.С. Собрание сочинений: В 9 т. //Т.4. Работа актера над ролью: Материалы к книге / Сост., вступит. ст. и коммент. И.Н. Виноградской. Москва : Искусство, 1991. 399 с.
83. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям . Київ , 1977. 488 с.
84. Сухомлинский В. А. О воспитании / Сост. и авт. очерков С. Соловейчик. Москва: Политиздат, 1995. 270 с.
85. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. /Т. 2 Як виховати справжню людину. Київ: Радянська школа, 1976. 670 с.

- 86.Тараканова А. П. Танцюйте з нами : навчально-методичний посібник для вчителів хореографії. Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. 159 с.
- 87.Тарасова К.В. Онтогенез музыкальных способностей. Москва : Педагогика, 1988. 174 с.
- 88.Тарківська-Нагиналюк О. Поняття музично-ритмічного чуття: визначення дефініцій. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць* . 2017. Вип.22. С. 348 .
- 89.Театр у школі: робота над виставою, репертуар/ укладач О.М. Ворожейкіна. Харків: Видавнича група «Основа», 2012. 207 с.
- 90.Теплов Б. Избранные труды .Москва : Педагогика, 1985. 328 с.
- 91.Глумачний словник української мови / укладач Ковальова Т.В., Коврига Л.П. Харків: Синтекс, 2005. 672 с.
92. Толковый словарь Ефремовой. [Електронний ресурс] Режим доступу URL: [Gufo.mehttps://gufo.me/dict/efremova](https://gufo.me/dict/efremova)
- 93.Турчин Т.М. Форма музичного навчання за різновидами музичної діяльності молодших школярів. [Електронний ресурс] Режим доступу URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/opac/search> (Дата звернення : 05.10.2020)
94. Умови формування творчих здібностей старших дошкільників у театралізованій діяльності.[Електронний ресурс] Режим доступу URL : <http://www.psyh.kiev.ua> /Єніна_Л.Л._Умови_фо... (Дата звернення: 19.10.2020).
- 95.УСЕ. Універсальний словник енциклопедія / гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович. Київ : Всеуито, Новий друк 2003. 1414 с.
- 96.Ушинський К.Д. Про народність в громадському вихованні . Київ, 1983. 386 с.

97. Федотова А.О. Музичний театр як засіб формування художньо...
[Електронний ресурс] Режим доступу URL : http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1977 (Дата доступу: 21.10.2020).
98. Фоломєєва Н. А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва. Київ, 2001. 22 с.
99. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної освіти: метод. посібник для вчителя/ Л. Масол та ін. Київ : Педагогічна думка, 2010. 232 с.
100. Формування діяльнісної особистості в процесі музичної освіти та виховання / укладач О. О. Гумінська, І. С. Опанасець, О. В. Матюшенко. Рівне : РОІППО, 2013. 541 с.
101. Формування мистецьких уподобань учнів основної і старшої школи на уроках мистецтва та в позаурочний час: монографія / О.А. Комаровська, Н.С. Миропольська, С.А. Ничкало. І.С.Денисюк, І.В.Руденко; за ред. О.А. Комаровської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 144 с.
102. Харлашко М.А. «Про важливість формування артистичних навичок в учнів молодшого шкільного утворення». *Вісник МГУКИ* . 2008 . № 1. С. 192-194.
103. Харлашко Милена Александровна. Формирование артистизма у детей младшего школьного возраста в системе учреждений дополнительного образования. Москва, 2011. 189 с.
104. Хлебнікова Л. Особливості навчання музичного мистецтва за новими програмами у 1 класі . *Початкова школа*. 2012. № 10. С. 37-40; *Початкова школа*. 2012. № 12. С. 47-49; *Початкова школа*. 2013. № 2. С. 16-19; *Початкова школа*. 2013. № 4. С. 15-18.
105. Черкасов В. Теорія і методика музичної освіти: навчальний посібник Київ :ВЦ «Академія», 2016. 240 с.

106. Шевчук А. Дитяча хореографія: програма та навчально-методичне забезпечення хореографічної діяльності дітей від 3 до 7 років. Київ : Шкільний світ, 2008. 128с.
107. Шевчук А. Творче освоєння дитиною світу культури. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. №12. С. 4-10.
108. Юцевич Ю. Музика. Словник-довідник. Тернопіль: Богдан, 2003. 352 с.
109. Якименко С.І. Педагогічні умови формування творчого освітньо-виховного середовища в позашкільних навчальних закладах. Київ: «Слово», 2016. 184 с.

ДОДАТКИ
Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Зеленська Дар'я В'ячеславівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

11.11.2020

(дата)

(підпис)

Дар'я Зеленська

(Ім'я, прізвище)